

ZBIRKA ŠALEŠKI RAZGLEDI
Dvajseti zvezek

ZBORNİK 2023

Uredil David Vidmar Čeru

Knjižnica Velenje

Velenje 2023

VSEBINA 20. ZVEZKA

David Vidmar Čeru	5
VODNIK PO ŠALEŠKIH RAZGLEDIH	

OB KAJUHOVEM LETU

Mira Delavec Touhami	13
LJUBEZEN DO DOMOVINE IN DOMAČEGA KRAJA V POEZIJI KARLA DESTOVNIKA - KAJUHA	

Špela Poles	33
KAJUHOV DOM	

David Vidmar Čeru	85
JOŽE DESTOVNIK: POZABLJENI BRAT KARLA DESTOVNIKA - KAJUHA	

ZGODBE ŠALEČANOV

Silvo Grmovšek	135
INTERVJU Z MATEJEM VRANIČEM, AVTORJEM FILMA DIVJA SLOVENIJA	

Zoran Pevec	149
STROPNIKOVA LIRSKOSLOVARSKA GNEZDA – UNIKUM V SLOVENSKI PESNIŠKI POKRAJINI	

Rajko Zaleznik	161
ZGODBA O ŠOŠTANJSKEM BAZENU	

Peter Rezman	181
ŠTRAJK OB TEKOČEM TRAKU	

Dušan Brešar	201
ZA DOMOVINO – S TITOM NAPREJ!	

O PRETEKLOSTI, SEDANJOSTI IN PRIHODNOSTI ŠALEŠKE DOLINE

Danilo Čebul	223
ISKRICE ŠOŠTANJSKEGA FEUERWEHRA	

Rok Poles	263
OD KAČJEGA KOPALIŠČA DO PRESTIŽNEGA LETOVIŠČA DUNAJČANOV (DRUGI DEL: OD 1900 DO KONCA PRVE SVETOVNE VOJNE)	
Jedrt Poles	337
»VSE NAS JE UNA NA SVET SPRAVLA« – ANTONIJA STERNAD (1873–1950), DIPLOMIRANA BABICA IZ ŠOŠTANJA	
Miran Aplinec	381
ČEVLJARSKA OBRT V ŠALEŠKI DOLINI	
Aca Poles	427
»BIL JE MOJSTER, KI JE DELAL VSE, OD GOJZERJEV DO PLESNIH ČEVLJEV«: SPOMINI NA ALOJZA POLANČA, ČEVLJARKEGA MOJSTRA IZ ŠOŠTANJA	
Rok Poles	491
DARINKA ODOVIČ: KOZERIJA O TOPOLŠICI (1938) IN MOJA AVTOBIOGRAFIJA (1949)	
Jože Hudales	531
GORENJE V GORENJU: PRVO DESETLETJE DELOVANJA 1950–1959	
Alenka Šalej	565
50 LET PRIJATELJSTVA SREDNJEŠOLSKIH PEVSKIH ZBOROV IZ ESSLINGENA IN VELENJA	
Aleksandra Gačič Belej	595
RAZSTRTA ŽELEZNA ZAVESA: DRŽAVNIŠKI, POLITIČNI IN PARTIJSKI OBISKI VODSTVA VZHODNEGA BLOKA V VELENJU	
David Vidmar Čeru	651
JULIUS HORST (JOSEF HOSTASCH) IN VESELOIGRA DIE TANTE AUS TOPOSCHITZ	
DOSLEJ IZŠLO	730

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

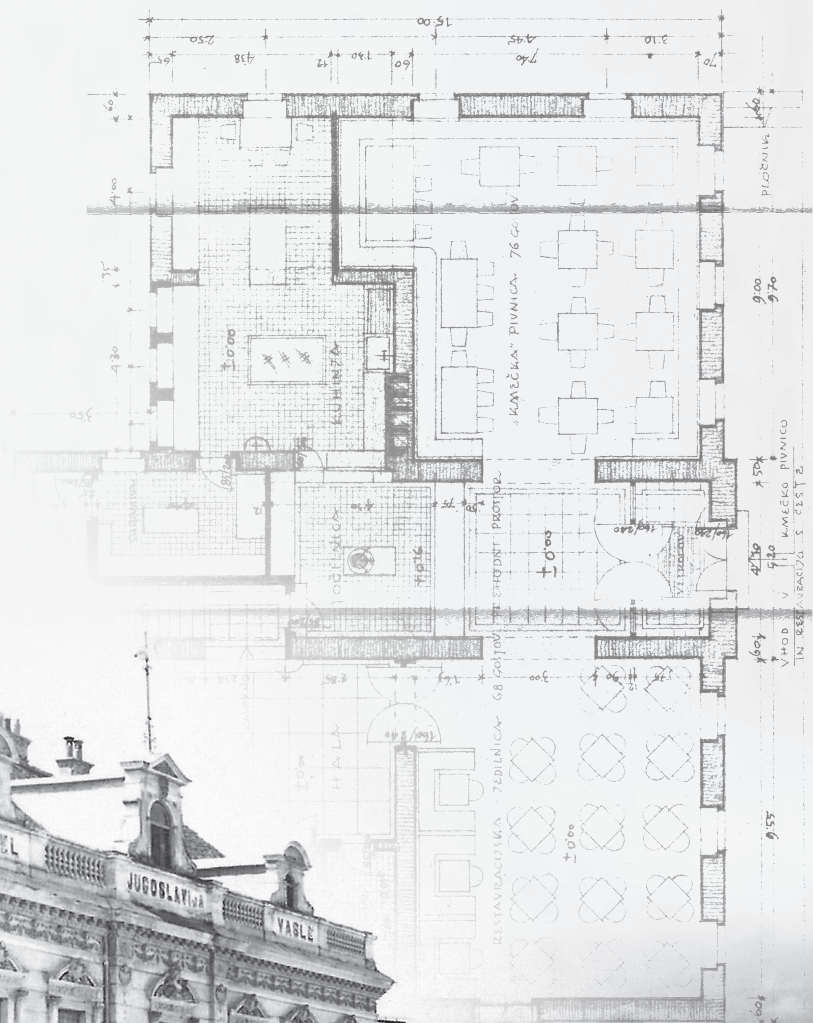
908(497.4Šaleška dolina)(082)
94(497.4Šaleška dolina)(082)

ZBORNİK 2023 / uredil David Vidmar
Čeru. - Velenje : Knjižnica, 2023. - (Zbirka
Šaleški razgledi ; zv. 20)

ISBN 978-961-96340-3-5
COBISS.SI-ID 171067139

Za vsebino odgovarjajo avtorji. Povzemanje in reprodukcija
celote ali delov brez dovoljenja založbe in avtorjev je prepovedano.

© Knjižnica Velenje



Špela Poles

Špela Poles, zaposlena v Vili Mayer v Šoštanju, se ukvarja z lokalno kulturno dediščino. Je avtorica knjige Sto dejstev o Kajuhu.

KAJUHOV DOM

Markantna palača sredi Šoštanja

Kajuhov dom¹ je današnje ime monumentalne in markantne palače, ki stoji tik ob krožišču cest in ob železniški progi skozi Šoštanj, v neposredni bližini avtobusne in železniške postaje, blizu reke Pake. Hiša je enonadstropna, štirietažna, z bogato okrašeno fasado rožnate, nekdam svetlo rumene, še prej svetlo sive barve. Na atiki je napis v črkah iz pločevine »Kajuhov dom«. Tako se je imenovalo gostinsko podjetje, ki je v stavbi delovalo v 60. letih 20. stoletja. To pa je bil tudi dobesedno dom pesnika Karla Destovnika - Kajuha, ki se je tu leta 1922 rodil in odraščal.

Stavba je bila zgrajena v zadnjih letih 19. stoletja kot hotel v lasti Franca Rajšterja, narodnozaveznega podjetnika in šoštanjskega župana. Trenutno so v njej poslovni prostori, v prizidku pa gostinski lokal,

¹ Slika na strani 34: Stavba kot Hotel Avstrija na dopisnici, poslani leta 1903 (izdajatelj F. Rajšter, izvirnik iz zbirke Zvoneta A. Čebula). Na sredini: Hotel Kajuhov dom z rumeno fasado, domnevno v 70. letih 20. stoletja (založba Jugoreklam Ljubljana, izvirnik dopisnice hrani Frenk Špiler, optično prebrani dokument iz arhiva domoznanskega oddelka Knjižnice Velenje). Spodaj: Kajuhov dom z rožnato fasado, foto: Aleksander Kavčnik, 2021.



picerija. Občina Šoštanj, lastnica stavbe od leta 2020, jo name-rava preurediti v butični tematski hotel.²

Kljub spremembam zunanjščine in notranjščine velja Ka-juhov dom kot celota za eno najboljših neomanierističnih arhi-tekturnih stvaritev v slovenskem prostoru.³

V tem sestavku je skiciran lastniškopravni status stavbe od izgradnje sredi 90. let 19. stoletja do začetka 90. let 20. sto-letja, ko je bila stavba denacionalizirana. Zaobjeto je obdobje stotih let. Prikazane so upodobitve stavbe v različnih obdobjih in zapisani nekateri spomini.

»Proda in prepusti svoje, s prisojilom pridobljeno zemljišče«

Dne 28. aprila 1896 sta v Šoštanju Elizabeta Tamše (Tam-sche), po domače Tašler, posestnica v Družmirju, kot prodajalka, in Franc Rajšter, posestnik v Šoštanju, kot kupec, sklenila kupno pogodbo, na osnovi katere je slednji z vpisom v zemljiško knjigo 12. maja 1896 postal lastnik dveh nepremičnin v zemljiškoknji-žnem vložku št. 155, k. o. Šoštanj, in sicer travnika parc. št. 560 ter njive parc. št. 562. Pogodbena vrednost je bila 1.750 goldi-narjev avstrijske veljave.⁴

V pogodbi je navedeno še, da je prodajalka predhodno pridobila nepremičnini s prisojilom (sodno odločbo o prisoditvi dediščine dediču)⁵ z dne 15. julija 1891. Na osnovi tega je bila 19. avgusta 1891 Elizabeta Tamše vpisana v zemljiško knjigo

² »Prenova Kajuhevega doma.« Zasnovana je kot butični tematski hotel s poudarkom na počastitvi spomina na Karla Destovnika - Kajuha.

³ Sapač in Lazarini, *Arhitektura 19. stoletja*, str. 636.

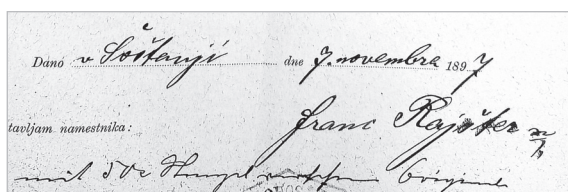
⁴ ZAC SI_ZAC/0621 Okrajno sodišče Šoštanj, Zbirka listin 1896, a. š. 496, Kupna pogodba z dne 28. 4. 1896, št. 2401.

⁵ Prisojilo, *Pravni terminološki slovar*, str. 359. V avstrijskem pravu je prisojilo sodna izročitev premoženja v last in posest, potem ko je dedič podal izjavo o sprejemu dediščine. Sklep sodišča o prisojilu je konstitutivne narave, v slovenskem pravnem sistemu pa je sklep o dedovanju deklaratorne narave. Povzeto po: Erjavec, »Iz prakse: vpisi v slovensko zemljiško knjigo na osnovi nemških listin o dedovanju,« str. 57.

kot lastnica. Predhodno je od leta 1865 kot lastnik vpisan Gregor Tamše, po domače Tašler.⁶

Istega leta, ko je Rajšter kupil zemljišči od Elizabete Tamše, so se v zemljiškoknjižni vložek št. 155, k. o. Šoštanj, pripisale še druge parcele: 567/3 travnik, 28 mlin, 648/8 njiva, 567/2 travnik in 647/3 travnik.⁷

Pri vpisu v zemljiško knjigo dne 22. septembra 1897 je prvič omenjena hotelska stavba št. 145 na stavbni parceli 144.⁸



*Podpis Franca Rajšterja na pooblastilu notarju Ivanu Kačiču iz leta 1897, na katerem se je v uvodu označil kot »posestnik in hotelir v Šoštanju«.*⁹

Navedene podatke iz zemljiške knjige lahko umestimo v širši kontekst takratnega dogajanja v Šoštanju, ki je dokaj znan: leta 1891 je bila odprta železniška proga Celje–Velenje, velika spodbuda za industrijski in turistični razvoj Šaleške doline, katere živahno središče je bil takrat prav Šoštanj s tovarno usnja. Topolšica, do katere je pot vodila iz Šoštanja, je bila elitno zdravilišče za dunajsko družbo. Trg Šoštanj, ki je leta 1911 postal mesto, je privlačil marsikoga, tudi Franca Rajšterja, ki se je priselil iz Mozirja in kot izjemno podjeten, napreden, vizionarski in odločno proaktiven človek s svojim delovanjem v Šoštanju pustil velik pečat.¹⁰

⁶ Okrajno sodišče Velenje, Zemljiška knjiga stara, vl. št. 155, k. o. Šoštanj.

⁷ Prav tam.

⁸ Prav tam.

⁹ SI_ZAC/0621 Okrajno sodišče Šoštanj, Zbirka listin 1897, a. š. 499. Pooblastilo z dne 7. 11. 1897, št. 5818/97.

¹⁰ Franc Rajšter je kot dolgoletni šoštanjski župan za svoje zasluge za mesto

Franc Rajšter: »Čim več zraka in svetlobe!«¹¹

Franc Rajšter se je rodil 28. julija 1852 Elizabeti (roj. Erzeničnik) in Jožetu, kmetu, na naslovu Ljubija (Liffai) 2 v Mozirju.¹² Njegovo življenje orisuje hči Zalka Rajšter Zalar v svojih spominih ob stoletnici njegovega rojstva in tridesetletnici njegove smrti.¹³ Poudarki iz njegovega življenja so nanizani še v številnih nekrologih v različnih časopisih.¹⁴

Sprva se je Franc Rajšter ukvarjal s splavarstvom; bil je flosar, kasneje pa je začel trgovati z lesom. Kupil je žago v Penku in gostilno v Šoštanju.¹⁵ 20. junija 1881¹⁶ se je v Preboldu poročil z Antonijo Rojnik, kmetovovo hčerjo iz Latkove vasi.¹⁷

V zapisniku duš za leto 1892 je Franc Rajšter naveden na naslovu Šoštanj 31, po domače Kaplanka, z družino pa na naslovu Šoštanj 118, po domače Rajšter.¹⁸

Šoštanjčan Danilo Čebul je pripovedoval: »*Ko je Rajšter prišel v Šoštanj, se je najprej razgledal in ugotovil, kje je najbolj prometno območje – največja frekvenca ljudi. Tam je odkupil*

Šoštanj, še za časa življenja, ob njegovi 70-letnici, postal častni meščan občine Šoštanj: »Slovesne izročitve diplome častnega meščanstva se ni mogel več veseliti, kakor bi bilo želeti. Ko mu je prineslo odposlanstvo občine to najvišje odlikovanje, se je že poslavljajl.« »Franu Rajšterju v spomin,« str. 4. Rajšter Zalar in Rajšter Ambrožič, *Spomini na preteklo dobo*, str. 139.

¹¹ Rajšter Zalar in Rajšter Ambrožič, *Spomini na preteklo dobo*, str. 19.

¹² Rojstna in krstna knjiga župnije sv. Jurija, mučenca, v Mozirju, 1848–1871. str. 29.

¹³ Rajšter Zalar in Rajšter Ambrožič, *Spomini na preteklo dobo*, str. 13.

¹⁴ Prim. »Franu Rajšterju v spomin,« str. 3 in 4, in »Mož – kremenjak,« str. 4.

¹⁵ Rajšter Zalar in Rajšter Ambrožič, *Spomini na preteklo dobo*, str. 13

¹⁶ Poročna knjiga župnije sv. Pavla, apostola, v Preboldu, 1867–1899, str. 85. Rajšter Zalar in Rajšter Ambrožič, *Spomini na preteklo dobo*, str. 19, navaja, da sta se poročila leta 1883.

¹⁷ Rojstna in krstna knjiga župnije sv. Pavla, apostola, v Preboldu, str. 128.

¹⁸ Zapisnik duš za župnijo sv. Mihaela pri Šoštanju.

staro hišo¹⁹ (na današnji Aškerčevi cesti), jo prenovil, preuredil in olepšal z lesenimi rezljanimi okrasjem okoli oken v nadstropju. Vgradil je lep portal z zlatimi inicialkami FR in letnico, kdaj je hišo kupil oz. preuredil. V njej je bila Rajšterjeva prva gostilna, na drugi strani ceste v bližini pa je stala Totrova hiša, prav tako gostilna. Danes je Rajšterjeva hiša porušena; na tem mestu je parkirišče.«²⁰

Tudi hči Franca Rajšterja se spominja: »Pripravno hišo za gostilno je oče že večkrat ogledoval, kadar se je mudil v Šoštanju. Stala je v ulici pod gradom, kjer je bila še takrat sodnija, v sosedstvu tovarne za usnje (Ivan Vošnjak) v sedanji Aškerčevi ulici. Posebno ob sejmskih dneh se je v tej ulici trlo ljudstva, zakaj dobrih sto korakov oddaljeno je stalo sejmišče za živino. Hiša je bila dokaj prostorna: spodaj dva precej velika prostora, na levo in desno, še en »ekstra cimer« pa kuhinja. Lepo je dal oče hišo obnoviti od vrha do tal, predno se je v njo s svojo mlado ženo preselil. /.../ Pri prosti pritlični hiši je hotel dati prikupnejši izgled s tremi lepo izrezljanimi masardnimi okni. /.../ V mansardnih sobah so bile spalnice oz. stanovanjski prostori. /.../ Kmalu je postala očetova gostilna središče slovenskega življenja v Šoštanju. /.../«²¹

Rajšterjeva gostilna je bila menda takrat edina slovenska gostilna v Šoštanju, tja se je od Basista v Družmirju preselila tudi Čitalnica.²² Čitalniška soba je bila levo od glavnega vhoda.²³

¹⁹ Kupil naj bi zapuščeno malo »Kravzovo pivovarno«, jo preuredil in pridobil gostilniško obrt ter si »s svojim prijetnim značajem in gostoljubnostjo pridobil v kratkem prebivalstvo«. Povzeto po: »Franu Rajšterju v spomin,« str. 3. Krausova pivnica (Bierkeller) je omenjena v opisu trga Šoštanj leta 1872, ki ga je spisal Lovrenc Vošnjak. Povzeto po Poles, »O sodniku, ki je sadil kostanje, lectarju in 14 gostilnah,« št. 4.

²⁰ Danilo Čebul, intervju dne 22. 6. 2023 in 15. 9. 2023.

²¹ Rajšter Zalar in Rajšter Ambrožič, *Spomini na preteklo dobo*, str. 19, 20.

²² »Franu Rajšterju v spomin,« str. 3. Šaleška čitalnica s sedežem v Družmirju je bila ustanovljena leta 1882. Franc Hribernik, poznavalec zgodovine Šoštanja, izpostavlja dilemo, ali je to društvo prenehalo obstajati in je bilo kasneje, leta 1884, ustanovljeno v Šoštanju ali pa je samo spremenilo sedež (povzeto po Hribernik, *Mesto Šoštanj, zgodovinski opis*).

²³ Rajšter Zalar in Rajšter Ambrožič, *Spomini na preteklo dobo*, str. 20.



Zgoraj stara Rajsterjeva hiša, ki je bila porušena (izvirnik fotografije hrani Danilo Čebul). Na njenem mestu je danes parkirišče na Aškerčevi cesti, v ozadju graščina Turn (foto Š. Poles, oktober 2023).

Franc Rajšter – »takorekoč Romul, zidar našega mesta«²⁴

Franc Rajšter je bil v Šoštanju vsestransko družbeno in politično aktiven in še kot mlad mož izvoljen za šoštanjskega župana. V nekrologu, objavljenem v Novi dobi je zapisano:²⁵ *»Imel je izrazit čut za lepoto, skrbel je, da so izginile stare in nastale krasne nove stavbe, vedno je zidal in lepšal, aranžiral aleje, popravljaval ceste in ulice, po njegovi zaslugi je dobil Šoštanj električno razsvetljavo, moderno perišče in druge dragocene naprave, s katerimi si je pridobil hvaležnost vseh slojev. Da bi imela narodna društva svoj dom, je zidal po lastnih načrtih hotel, ki bi naj ustrežal vsem potrebam. Tu se je zbiral odslej ves slovenski življenj, tu so se delali načrti za narodni razvoj Šoštanja ...«*

Rajšterjeva hči Zalka Rajšter Zalar je zapisala, da se je težišče trga v 90. letih 19. stoletja premikalo na »desno stran Pake« s tem, ko so zgradili novo šolsko poslopje, sodišče in kolodvor: *»Oče je spoznal, da gostilna v stranski ulici Šoštanja ne bo več odgovarjala potrebam časa.«*²⁶ Po njenih besedah, naj bi Rajšter kupil od mlinarja Matije Brišnika ves svet med železniško progo in Pako pri kolodvoru²⁷ in dal izdelati načrte za hotel in obširno gospodarsko poslopje. Za zidarska dela je najel izurjene zidarske delavce, Italijane, ki so nekaj let kasneje zgradili še gospodarsko poslopje. Rajšterjeva družina naj bi se vselila v novo hišo februarja 1896.²⁸ – Ti spomini se razhajajo s podatki iz zemljiške knjige, po katerih je Rajšter zemljišče, kjer je postavil hotel, kupil od Elizabete Tamše aprila 1896, hotelska stavba s hišno številko 145 pa se v zemljiški knjigi prvič omeni septembra 1897.

Hotel je bil preudarno zgrajen v neposredni bližini novega kolodvora in ob cesti. Parcela med cesto in mlinščico je bila

²⁴ »Franu Rajšterju v spomin,« str. 4.

²⁵ »Franu Rajšterju v spomin,« str. 3.

²⁶ Rajšter Zalar in Rajšter Ambrožič, *Spomini na preteklo dobo*, str. 24.

²⁷ Rajšter Zalar in Rajšter Ambrožič, *Spomini na preteklo dobo*, str. 24, 26.

²⁸ Rajšter Zalar in Rajšter Ambrožič, *Spomini na preteklo dobo*, str. 27, 28.



Hotel Avstrija sredi Šoštanja je bil zgrajen tik ob železniški progi, nedaleč stran od kolodvora, ter ob mlinščici, ki je pogajala bližnji mlin in žago (podloga je razglednica iz leta 1905 iz zasebne zbirke Zvoneta A. Čebula).



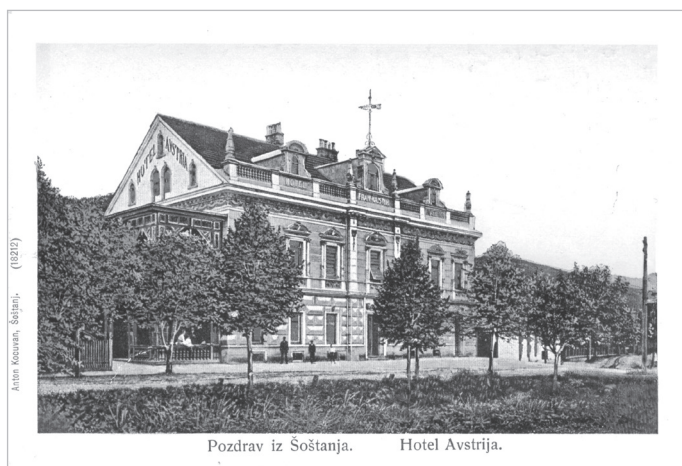
Obok nad strugo nekdanje mlinščice pod hotelom, danes pretežno zasuto (foto: R. Poles, 2022).

ozka, zato je Rajšter pol hotela zgradil preko struge mlinščice,²⁹ ki je bila speljana iz glavne struge Pake pri jezu. Približno

²⁹ Poles, »O vzhodnem šoštanskem otoku,« str. 6.

polovica stavbe je torej po dolgem stala preko mlinščice, ki je poganjala mlin in žago. Sprednja polovica hotela ob cesti pa je bila podkletena. Vrstili so se trije oddelki kleti.³⁰

S starih šoštanjskih razglednic iz prvih let 20. stoletja je razviden napis na atiki stavbe: na sredini »FRAN RAJŠTER«, levo »HOTEL«, desno »AVSTRIJA«. Na nekaterih razglednicah je viden velik napis »Hotel Avstrija« tudi na stranski, vzhodni fasadi nad leseno altano in tik pod napuščem. Stavbi so rekli tudi Rajšterjev hotel³¹ ali Rajšterjev dom.³²



Hotel Avstrija na začetku 20. stoletja, pogled iz smeri kolodvora. Na stranski fasadi je pod napuščem velik napis »HOTEL AVSTRIJA« (izdajatelj Anton Kocuvan, Šoštanj, izvirnik dopisnice hrani domoznanski oddelek Osrednje knjižnice Celje).

³⁰ Rajšter Zalar in Rajšter Ambrožič, *Spomini na preteklo dobo*, str. 28.

³¹ »30-letnica Šaleške Čitalnice v Šoštanju,« str. 3. Časopisna notica »glasno« in pompozno vabi na slovesnost ob 30-letnici Šaleške čitalnice v Šoštanju v Rajšterjevem hotelu: »Ob pol 11. uri dopoldne bo v dvorani pri Rajšterju delegacijsko zborovanje, popoldne pa na vrtu in v vseh prostorih Rajšterjevega hotela velika narodna veselica, nastop Sokolov in Sokolic, zvečer slavnostna predstava, alegorija, ples itd.«

³² Gl. ročni podpis pod fotografijo na naslovnici knjige *Spomini na preteklo dobo*.



Rajšter je poimenovanje Hotela Avstrija nadgradil z namestitvijo personificirane upodobitve Avstrije v obliki ženske figure nad glavni vhod v hotel. Gre za edinstven spomenik daleč naokoli. Poosebljena Avstrija nosi zidno krono, ki v heraldiki označuje status naselja. Ob poprsju »šoštanjске« Avstrije sta levo in desno veliki palmovi veji (znamenje slave), spodaj paolistani hrastova in lovorjeva veja (lovor kot znamenje zmage, hrast kot dostojanstvo in moč). Pod poprsjem je vrezan napis »AUSTRIJA« (foto: R. Poles, 2021).³³

»Lepoto in prikupnost je pridobival Šoštanj s svojimi drevoredi. Še predno je pričela era zidanja na veliko, je občina na očetovo pobudo dala zasaditi kostanjeve drevorede vzdolž ceste od kolodvora do mosta, od železniškega prelaza nasproti hotela do Tomaževega križa, ter po sedanji Cankarjevi ulici mimo Gorškove hiše. Tam so bile med drevesi tudi klopce, kar je dajalo trgu res nekak letoviščarski značaj, da ne pozabim ličnih smrekovih rondojev ob cesti pri kolodvoru in v bližini Agrarije.«³⁴ Tudi tam so bile postavljene klopce za posedanje.³⁵

³³ Poles, »O spomeniku Avstriji sredi Šoštanja,« str. 6.

³⁴ Rajšter Zalar in Rajšter Ambrožič, *Spomini na preteklo dobo*, str. 62 in 63.

³⁵ Rajšter Zalar in Rajšter Ambrožič, *Spomini na preteklo dobo*, str. 75.

»Impozantna stavba, notranja razporeditev prostorov pa ne posebno praktična«³⁶

Rajšterjeva hči Zalka zelo natančno opisuje okolico hotela na začetku 20. stoletja³⁷ ter podrobno takratno razporeditev prostorov v hotelski stavbi, ko je v njej bivala tudi Rajšterjeva družina:³⁸

Glavna vrata v hotel so bila ob cesti. Vstopilo se je v veliko pritlično vežo, ki je segala do zadnje fasade in stavbo delila na dva dela. Levo od veže je bil salon z biljardom, proti dvorišču pa soba za čitalnico. Ob salonu je bila prostorna veranda. Desno od veže so bile »hiša« s šankom, »ekstra« soba in kuhinja ter stranski prostori.

Velika dvorana je zasedala skoraj polovico prvega nadstropja. Služila naj bi za »*prireditve Čitalnice, pozneje pa morda za Sokola, ki se bo sigurno ustanovil v Šoštanju.*« V dvorani je stal gledališki oder. Ko je bila poleti turistična sezona na vrhuncu in je primanjkovalo sob za letoviščarje, so dvorano začasno pregradili s španskimi stenami in s tem dobili vsaj še tri sobe.³⁹ Gledališki oder je imel premikajoče se kulise, zastor in vse potrebne pritikline (kabina za suflerje).⁴⁰

Poleg dvorane so bile štiri sobe in kuhinja. Nad temi sobami v mansardi je bilo osem sob in sobic, od tega tri »normalne«, ostale pa delno s poševnimi stenami, prostoren hodnik oz. veža ter nekaj stranskih prostorov. Nad dvorano so bile v mansardi: dve sobi normalne oblike, toda s precej nizkim stropom, ter štiri kamrice s poševnimi stenami. Tu je bila tudi majhna veža, do katere so vodile stopnice iz spodnje mansardne veže. V prostorih nad dvorano je nekaj časa bivala Rajšterjeva družina.

Ko so nekaj let kasneje za hotelom postopoma zgradili še gospodarsko poslopje,⁴¹ je bilo le-to povezano s hotelom: »v

³⁶ Rajšter Zalar in Rajšter Ambrožič, *Spomini na preteklo dobo*, str. 27.

³⁷ Rajšter Zalar in Rajšter Ambrožič, *Spomini na preteklo dobo*, str. 25.

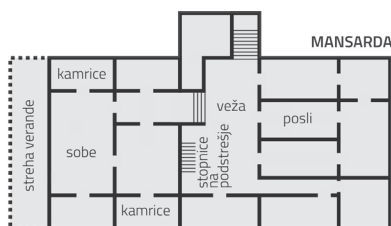
³⁸ Povzeto Rajšter Zalar in Rajšter Ambrožič, *Spomini na preteklo dobo*, str. 27, 28.

³⁹ Rajšter Zalar in Rajšter Ambrožič, *Spomini na preteklo dobo*, str. 48.

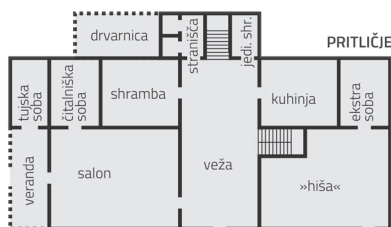
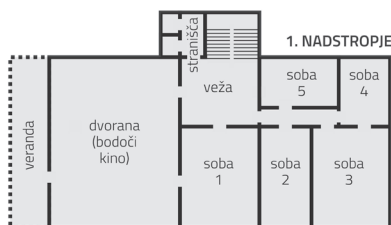
⁴⁰ Rajšter Zalar in Rajšter Ambrožič, *Spomini na preteklo dobo*, str. 78.

⁴¹ Gospodarsko poslopje je bilo leta 1899 že zgrajeno, saj ga je Wiesler, ►

pritličju smo prišli iz hotelske veže preko malega hodnika na dvorišče. V prvo nadstropje pa smo prišli iz glavne veže po stopnicah, kjer je bila na postanku prvega stopnišča prebita južna stena hotela. Na tem prehodu v Vilo Prode sta bili dve stopnici, nato mali postanek /.../ Vzolž tega hodnika (okna so gledala na dvorišče) je bilo šest sob, vsaka s posebnim vhodom ...⁴² Stavbo so poimenovali Vila Prode, da bi se ohranil spomin na ledinsko ime Prode ali Na prodah, kot so Šoštanjčani nekdaj pravili območju pod jezom.⁴³



Shema razporeditve prostorov v hotelu po spominu Zalke Rajšter Zalar.⁴⁴



evidenčni geometer 1. razreda, vrisal v popravek katastra (Rectifications-Exemplar; eZKN, indikacijska skica ZKV22, Šoštanj, list 5).

⁴² Rajšter Zalar in Rajšter Ambrožič, *Spomini na preteklo dobo*, str. 36.

⁴³ Rajšter Zalar in Rajšter Ambrožič, *Spomini na preteklo dobo*, str. 38.

⁴⁴ Rajšter Zalar in Rajšter Ambrožič, *Spomini na preteklo dobo*, str. 38 do 40.

Z nekaterih starih fotografij je razvidno, da so bila okna v pritličju jedkana ali slikana in so imela skrite rolete.⁴⁵

Rajšter je za potrebe hotela sezidal še ledenico na desnem bregu mlinščice, da bi bil led za gostinsko dejavnost neprestano na razpolago. Ledenica je bila stavba brez oken, z zunajimi in notranjimi vrati; vsaka so bila debela več kot pol metra.⁴⁶ Tako so lahko vedno postregli hladno prvorstveno pivo, zaradi česar je hotel zaslovel daleč naokoli: »*Gremo na plzensko pivo v Šoštanj!*«⁴⁷ Rajšter je namreč neposredno iz Češke naročal vagonске pošiljke piva. V kletih hotela ni zmanjkalo ne navadnega ne izbranega vina.⁴⁸

Trdnjava Slovencev v narodnostno ogroženem kraju⁴⁹

Hotelska stavba je bila v Rajšterjevem času popolnoma na razpolago narodnim društvom, kjer so se lahko »*vsi sloji našega ljudstva svobodno zbližali in svobodno o vsem govorili.*«⁵⁰

V hotelu so imeli svoj sedež Šaleška čitalnica, sokoli, podružnica Družbe sv. Cirila in Metoda idr. Tu je bila leta 1904 ustanovljena Šaleška podružnica Slovenskega planinskega društva.⁵¹ V dvorani hotela in na dvorišču ob njem so se vrstili dogodki: gledališke igre, koncerti, plesi, telovadni nastopi, veselice, zborovanja, predavanja, banketi, čajanke. Udeleževali so se jih »šoštanjski Slovenci«, z dobrimi povezavami vlakov ter v znak solidarnosti in podpore pa so množično prihajali na

⁴⁵ Ravnikar, *Pozdrav iz Šoštanja*, str. 104.

⁴⁶ Rajšter Zalar in Rajšter Ambrožič, *Spomini na preteklo dobo*, str. 41.

⁴⁷ Rajšter Zalar in Rajšter Ambrožič, *Spomini na preteklo dobo*, str. 41, 42.

⁴⁸ Rajšter Zalar in Rajšter Ambrožič, *Spomini na preteklo dobo*, str. 42.

⁴⁹ Rajšter Zalar in Rajšter Ambrožič, *Spomini na preteklo dobo*, str. 57.

⁵⁰ Rajšter Zalar in Rajšter Ambrožič, *Spomini na preteklo dobo*, str. 57. Josip Vošnjak je v Spominih zapisal, da je bil hotel moderno opremljen (Vošnjak, *Spomini*, str. 7).

⁵¹ »Ustanovni shod Šaleške podružnice Slov. pl. društva«, str. 193.

prireditve v Šoštanj tudi iz drugih krajev.⁵² V čitalniški sobi sta se ustanovili še tamburaško in pevsko društvo.⁵³



*Vabilo na
kmečki ples
pri Rajsterju
v Šoštanju
leta 1912.
Organizatorja
sta bila
Šaleška
čitalnica in
Požarna
bramba v Druž-
mirju
(izvirnik vabila
iz zasebne
zbirke Zvoneta
A. Čebula).*

Takratna šoštanjaska kultura je bila močno povezana s slovenskim političnim gibanjem.⁵⁴ Za oris pestrega kulturnega

⁵² Poles, »Pridite, če le mogoče v narodni noši!«, str. 4–5.

⁵³ Rajšter Zalar in Rajšter Ambrožič, *Spomini na preteklo dobo*, str. 78. V »gostilni pri Rajšterju« je bila zaradi pomanjkanja šolskih prostorov leta 1910 krajši čas tudi učilnica 6. razreda šoštanjске ljudske šole. Gl. »Šoštanjaska ljudska šola,« str. 2.

⁵⁴ Takratne razmere je jedrnatno povzel Jože Hudales v članku Šoštanjaska kronika, str. 197, 198): »Leta 1908 je slovensko narodno gibanje v Šoštanju

dogajanja v hotelu bi bil potreben natančen pregled časopisnih člankov, v katerih so bila objavljena vabila na dogodke in poročila o njih. Ena od prireditev, na katero vabi ohranjeni letak iz leta 1912, je imela izrazito slovenski značaj v duhu narodno-slovenskih bojev za slovenstvo. To je bilo povabilo na kmečki ples pri Rajšterju. Zaželeno je bila udeležba v narodni noši ali vsaj kmečki obleki. Po enakem principu so vabili tudi organizatorji plesov (kmečkih, trgovinskih, planinsko-sokolskih, veselic s telovadbo) v drugih slovenskih mestih (Ljubljana, Maribor, Celje, Bled ...), kot lahko preberemo v takratnih časopisih (Slovenski narod, Slovenski gospodar, Narodni list, Narodna doba, Jutro, Straža idr.).⁵⁵

»Nič bat, barka bo še naša!«⁵⁶

Dne 9. maja 1909 je v zemljiško knjigo vpisan sklep o začetku stečaja nad premoženjem Franca Rajšterja.⁵⁷ Večletni ostri nacionalni in politični boji, nemško »zrušenje Hranilnice in posojilnice v Šoštanju« ter padec vrednosti hmelja na borzi pod vsako primerno ceno (Rajšter se je ukvarjal tudi s pridelavo in prodajo hmelja) – vse to je sprožilo Rajšterjev gospodarski »polom«. ⁵⁸ V enem od graških časopisov se je novica o stečaju pojavila, še preden je bil o tem obveščen »konkurzni komisar.«⁵⁹

doživelo hud poraz. Še leta 1900 se je v Šoštanju le 16 % prebivalcev štelo med nemško govoreče. Pri štetju v letu 1910 pa je bilo teh že 874 ali več kot 69 %. Vzrok za tako močan porast nemštva v Šoštanju lahko pripišemo polomu slovenske usnjarne Ivana Vošnjaka in šoštanjske posojilnice leta 1908. Zelo ognjevito in ostro pa je proti Slovencem tedaj nastopal solastnik nemške tovarne usnja, Hans Woschnagg, ki je ravno v tistih letih postal tudi šoštanjski župan in bil izvoljen za deželnega poslanca v Gradcu.«

⁵⁵ Poles, »Pridite, če le mogoče v narodni noši!«, str. 4–5.

⁵⁶ »Franu Rajšterju v spomin,« str. 3.

⁵⁷ Okrajno sodišče Velenje, Zemljiška knjiga stara, vl. št. 155, k. o. Šoštanj.

⁵⁸ Rajšter Zalar in Rajšter Ambrožič, *Spomini na preteklo dobo*, str. 87.

⁵⁹ »Iz Šoštanja,« str. 2.



Oglas o
prodaji
Hotela
Avstrija iz
leta 1913.⁶⁰

Dne 25. novembra 1914 je bila na osnovi razdelilnega sklepa z dne 10. decembra 1912 za hotel in druge Rajšterjeve nepremičnine vknjižena lastninska pravica za Ljudsko hranilnico in posojilnico v Celju.⁶¹

Zalka Rajšter Zalar se spominja: Franc Rajšter je bil najbolj v skrbih za hotel. »Ljudska posojilnica v Celju, ki je imela svoje terjatve zaščitene s hipotekami, je izjavila, da bo vztrajala na tem, da ostane hotel v njeni posesti, da torej pod nobenim pogojem ne bo pripustila, da bi ta postojanka prešla v nemške roke. Izjavila je, da bo dala očetu vse v najem in da bo lahko obrat neovirano vodil dalje kakor doslej, brez vsakršnih omejitev. Ohranil pa bi tudi predkupno pravico, da kupi tako hotel kot gospodarsko posloplje nazaj. Tako je bila očetu največja skrb odvezeta.«⁶²

»Nič bat!« je dejal Rajšter v svojih najtežjih časih, »vse so mi vzeli, moje glave ne!«⁶³ Družina Rajšter se je med vojno leta 1915 izselila iz hotela Avstrija.⁶⁴

⁶⁰ »Hotel Avstrija,« str. 4.

⁶¹ Okrajno sodišče Velenje, Zemljiška knjiga stara, vl. št. 155, k. o. Šoštanj.

⁶² Rajšter Zalar in Rajšter Ambrožič, *Spomini na preteklo dobo*, str. 89.

⁶³ »Franu Rajšterju v spomin,« str. 3.

⁶⁴ Rajšter Zalar in Rajšter Ambrožič, *Spomini na preteklo dobo*, str. 131. Preselili so se na Bastlovo. V Zapisniku duš za župnijo sv. Mihaela pri Šoštanju je zapisano, da so Rajšterji živeli v Šoštanju na številki 47 (Hotel Bastl) od 1916 do 1924.



Hotel Avstrija Franca Rajšterja na razglednici (izdajatelj Fr. Rajšter, optično prebrani dokument hrani Š. Poles).

Novi lastniki hotela Vasletovi – stari starši Karla Destovnika - Kajuha

V zemljiški knjigi je od 16. januarja 1916, na osnovi kupne pogodbe z dne 1. junija 1915 za nepremičnine, med katere je spadal tudi hotel, vknjižena lastninska pravica za Valentina in Marijo Vasle, za vsakega do ene polovice.⁶⁵

Vasletova družina je bila dokaj premožna.⁶⁶ Valentin (Zdravko) je bil hotelir in urar ter narodno zaveden Slovenec. Leta 1912 se je iz Mozirja, kjer je imel v lasti hotel Ilirija, preselil v Konjice,⁶⁷ kjer je septembra prevzel gostilno v konjiškem Narodnem domu.⁶⁸ Kmalu po tem, ko je postal solastnik hotela v Šo-

⁶⁵ Okrajno sodišče Velenje, Zemljiška knjiga stara, vl. št. 644, k. o. Šoštanj. O nakupu hotela je poročalo tudi časopisje. *Straža* je o tem poročala (že!) 17. maja 1915 (»Šoštanj,« str. 2), torej pred datumom sklenitve pogodbe in vpisom v zemljiško knjigo. O tem je poročal tudi *Glas naroda*, ki je izhajal v New Yorku (»Hotel Avstrija v Šoštanju,« str. 5).

⁶⁶ Vrbič in Jurkovnik, *Kajuh podobe*, str. 12 in 18.

⁶⁷ »Iz Mozirja,« str. 4.

⁶⁸ »Iz Mozirja,« str. 4. »Konjice,« str. 4. V Konjicah je Vasle poleg gostilniške izvajal tudi urarsko obrt.

štanju, je po daljši bolezni umrl.⁶⁹ Njegov delež hotela in drugih nepremičnin je po njem dedovala njegova žena Marija, ki je 28. marca 1917 vpisana v zemljiško knjigo kot izključna lastnica hotela.⁷⁰ Ta se je po prvi svetovni vojni imenoval Hotel Jugoslavija.⁷¹

Kraj — Ortschaft		Občina — Gemeinde		Okraj — Bezirk	
Šoštanj					
Hr. št. — H.-Nr.		Po domače — Vulgarname		Red — Classe	
145.		Hotel (Hotela) Jugoslavija		Posestnik — Besitzer	
				Vasle Marija	

Ime in značaj gospodarjev in domačih Name und Charakter des Familienvaters und der Angehörigen	Dan, mesec in leto rojstva Tag, Monat und Jahr der Geburt	Znanje krščanskega nauka Religions-Kenntnisse												Opomba Anmerkung
		19 4	19 5	19 6	19 7	19 8	19 9	19 10	19 11	19 12	19 13	19 14	19 15	
Vasle Marija vdova ex Franc Odra: II. Schwarzem Franc	28.12.873 latr unde 26	+ umrla 1/6 1916												10.11.1917
Marija oči Bečkonil	4.4.901 Badl													14.8.923
Franc oči Bečkonil	15.9.903 latr													13.1.924
Ladanko	17.9.905 "													
Lavica	4.12.906 Moz													
Lavčič	21.11.910 "													
Marija - župnik Bečkonil	15.8.916													
Kraj Marica - Lancel ex Bečkonil	13.12.912													
župnik Bečkonil	28.10.924													

Zapisnik duš župnije sv. Mihaela pri Šoštanju (kopijo hrani Muzej Velenje).

⁶⁹ Umrl je 6. maja 1916. O tem je poročalo več časopisov, mdr. Slovenski gospodar, 1916, str. 6.: »Lansko leto v začetku meseca maja se je priselil tusem iz Konjic, že bolehen sicer, pa vendar z upanjem, da se mu povrne zdravje in da se mu posreči zopet dvigniti ugled odlične narodne gostilne. /.../ Bil je ne samo podjeten, temveč tudi dober krščanski in naroden mož ter skrben oče svoji rodbini.«

⁷⁰ Okrajno sodišče Velenje, Zemljiška knjiga stara, vl. št. 644, k. o. Šoštanj. Marija Vasle se je kasneje poročila s Francem Švarcem (Schwarzem) in prevzela njegov priimek.

⁷¹ Hotel Jugoslavija je omenjen v Badjurovem Vodiču po jugoslovanskih Alpah za leti 1922/23, str. 477. Takrat je bil v Šoštanju še Hotel Union in nekaj drugih prenočišč. V dvorani hotela Jugoslavija je Sokol prirejal svoje prireditve do izgradnje Sokolskega doma v Šoštanju (prim: »Smrt ugledne hotelirke,« str. 3).



Sestre Vasle (»Vasletove deklete«), poročene: Leopoldina (Slavica) Mešič, Hedvika Virbnik, Marija Destovnik (Kajuhova mama) in Lucija Szabo. Fotografija je bila posneta domnevno v Šoštanju pred začetkom druge svetovne vojne.

Sestre nosijo takrat modno frizuro »velne« in ovratnike iz lisičjega krzna (izvirnik iz zbirke Štefana Szaba).

Družina Vasle se je preselila⁷² v hotel, kjer so se ukvarjali z gostinsko dejavnostjo. Zakonca Vasle sta imela pet otrok: Marijo, Hedviko, Lucijo, Zdravko in Leopoldino. Najstarejša hči Marija Vasle je kot »samska hči gostilničarja«⁷³ leta 1922⁷⁴ rodila dečka. V krstno knjigo je vpisan kot Karol Vasle.⁷⁵ Rodil se je 13. decembra v hotelu Jugoslavija, hišna številka 145. Njegova mati Marija se je leta 1923 poročila z Jožetom Destovnikom, ki je leta 1924, ko se jima je rodil sin Jože, posvojil tudi Mariji-

⁷² Vrbič in Jurkovnik, *Kajuh podobe*, str. 14. Družina Vasle naj bi se iz Konjic v Šoštanj priselila v začetku maja leta 1915 (Slovenski gospodar, 11. maj 1916, str. 6), Zalka Rajšter Zalar pa se spominja, da so se Rajšterjevi izselili poleti 1915 (Spomini, str. 131).

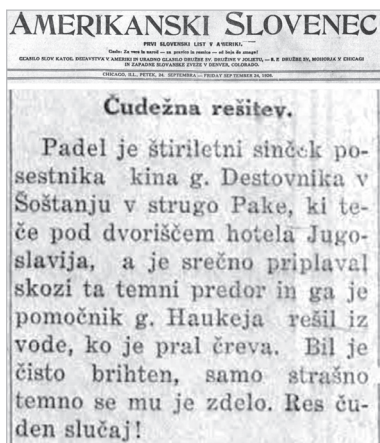
⁷³ Vrbič in Jurkovnik, *Kajuh podobe*, str. 14.

⁷⁴ Istega leta je umrl Franc Rajšter, nekdanji lastnik hotela. Pokopan je na pokopališču v Podkrajju pri Velenju (gl. »Iskalnik grobov.«)

⁷⁵ Rojstna in krstna knjiga župnije sv. Mihaela pri Šoštanju od leta 1921 do 1928.

nega sina⁷⁶ – ki je bil odtlej Karel Destovnik.

Ko je bil Karel Destovnik (Karli) star še ne štiri leta, je padel v mlinščico, ki ga je pod hotelom prinesla na plan na drugi strani, kjer so ga rešili iz vode; prav lahko pa bi tudi utonil. To se je zgodilo 27. avgusta 1926:⁷⁷ »Fantič je bil takoj pri sebi, samo rekel je, da je bilo notri strašno temno. Ko bo znal moliti, naj se zahvali svojemu angelu varuhu za krepko pomoč.«⁷⁸



*Kratka novica
o »čudežni
rešitvi«
mladega Karla
Destovnika v
Šoštanju. Objavil
jo je Amerikanski
Slovenec,
ki je izhajal v
Chicago.⁷⁹
O dogodku je
identično
poročal tudi
časopis
Slovenec.⁸⁰*

Destovnikovi so stanovali v mansardi hotela,⁸¹ ki je bila namenjena še služinčadi in občasno tudi manj zahtevnim gostom. V pritličju so bili »dnevni šank«, kuhinja in restavracija, v nadstropju kavarna – dvorana (kjer je bil kasneje tudi kino) in pet sob za goste.⁸²

⁷⁶ Vrbič in Jurkovnik, *Kajuh podobe*, str. 16. Poles, *Sto dejstev o Kajuhu*, str. 6.

⁷⁷ Podatke o dogodku skorajšnje utopitve v časopisnih novicah je našel Rok Poles.

⁷⁸ »Čudoviti slučaj,« str. 61. Prim. ustno izročilo Anice Podlesnik, zapisano v Poles, *Sto dejstev o Kajuhu*, str. 7 in 8.

⁷⁹ »Čudežna rešitev,« str. 4.

⁸⁰ »Čudežna rešitev,« str. 6.

⁸¹ Vrbič in Jurkovnik, *Kajuh podobe*, str. 18.

⁸² Vrbič in Jurkovnik, *Kajuh podobe*, str. 12.

Marija Destovnik je najprej stregla gostom. Kasneje je prevzela upravljanje kavarne, čez dan pa je še vedno stregla v restavraciji.⁸³ Marijin mož Jože je najprej dve leti delal v Vošnjakovi usnjarni, nato pa prevzel vodenje kina v hotelu. Po pridobitvi dovoljenja za opravljanje dejavnosti so namreč kavarno preduredili v kino.⁸⁴ Za tisti čas so imeli »odlične tonske



Hotel Jugoslavija, ko je bil v lasti družine Vasle in je v njem obratoval kino. Napis na atiki »HOTEL AVSTRIJA, FRAN RAJŠTER«, je nadomestil napis »HOTEL JUGOSLAVIJA, VASLE«. Poleg table za kino na levem delu pročelja je bila nad glavnim vhodom še tabla zdravnika dr. Ferda Koruna (optično prebrani dokument iz arhiva domoznanskega oddelka Knjižnice Velenje).

⁸³ Mariji Destovnik so domačini po drugi svetovni vojni pravili Kajuhova mama. Spominja se je tudi Terezija Kortnik, ki je delala pri njej kot kuharica od leta 1941 do 1946, ko se je poročila: »Tukaj je bilo veliko boljše (kot pri prejšnjem delodajalcu, op. a.), bolj sproščeni odnosi in večje spoštovanje delavcev ...« Terezija Kortnik se spominja tudi Karlija: »Večkrat je prišel k nam v kuhinjo na kratek pogovor. Zanimalo ga je, kakšne plače imamo, če smo kaj proste in če nam plačujejo nadurno delo. Boril se je za to, da bi vsak delavec bil plačan za delo, kot si zasluži.« Povzeto po: Kortnik, *Zankini spomini*, brez strani. Na publikacijo je napotil Vlado Vrbič. Hrani jo domoznanski oddelk Knjižnice Velenje.

⁸⁴ Vrbič in Jurkovnik, *Kajuh podobe*, str. 20. Nekaj dokumentacije v zvezi z obratovanjem kina hrani ZAC, fond SI_ZAC/0060/034/00001, spis Josip Destovnik, kinopodjetnik, odredba o plačevanju avtorskih honorarjev.

aparature«. To je bil napreden tonski kino, kjer so vrteli »dobre filme«. ⁸⁵



Novica o težki delovni nesreči v šoštanjskem kinu. ⁸⁶

Leta 1926 je v Šoštanju izbruhnil velik požar, ko je zgorelo poslopje mesarja Kozlevčarja. Gasilci so preprečili širjenje požara na sosednji objekt Hotel Jugoslavija. ⁸⁷

⁸⁵ Novica v časopisu Deutsche Zeitung iz leta 1932 navaja, da so v šoštanjskem kinu vrteli komedijo iz vojaške zgodovine Garnizonski Don Juan: »Z ozirom na dobre filme, ki jih predvaja ta kino z res nadvse odličnimi tonskimi aparaturami, bi si zares želeli boljšega obiska. Podjeten lastnik kina gospod Destovnik je izpolnil željo publike, ko je vpeljal to novost, ki mu je povzročila velike skrbi.« Povzeto po: »Tonkino,« str. 3.

⁸⁶ »Težka neseča,« str. 3.

⁸⁷ »Prostovoljna požarna bramba v Družmirju, pregled kronike od leta 1908 do 1940«, str. 16.

Leta 1939 je lastnica hotela Marija Vasle umrla.⁸⁸ Na osnovi prisojilne listine z dne 26. oktobra 1940 je dne 5. decembra 1940 vpisana v zemljiško knjigo kot lastnica nepremičnin Slavka Mešič, rojena Vasle, posestnica v Šoštanju.⁸⁹ Tako so klicali Leopoldino Vasle, Marijino najmlajšo hčer.



Osmrtnica Marije Schwarz Vasle, lastnice hotela med svetovnima vojnama.⁹⁰

»Prvi pomnik Kajuhu«⁹¹

Dne 12. oktobra 1949 so na procelje Kajuhove rojstne hiše v Šoštanju svečano namestili spominsko ploščo s pesnikovim

⁸⁸ »Smrt ugledne hotelirke,« str. 3.

⁸⁹ Okrajno sodišče Velenje, Zemljiška knjiga stara, vl. št. 644, k. o. Šoštanj.

⁹⁰ »Marija Schwarz Vasle,« str. 17.

⁹¹ Vrbič in Jurkovnik, *Kajuh podobe*, str. 136.

reliefom. Izdelal ga je akademski kipar Ivan Napotnik. To je bila prva upodobitev Kajuha v fizični obliki, pet let po njegovi smrti leta 1944.⁹²



*Ivan Napotnik:
Karel Destovnik
- Kajuha, 1949,
bron, relief: 123
x 68 cm, portret:
72,5 x 49 x 12 cm
(foto: Š. Poles,
2014). Relief
je nameščen
na spominsko
ploščo na
pesnikovi rojstni
hiši v Šoštanju.*

»Rojstna hiša ustreljenega partizanskega pesnika in narodnega heroja Karla Destovnika - Kajuha z reliefno ploščo, Kajuhovala cesta 13 v Šoštanju. Parc. št. 1018, vl. št. 98, k. o. Šoštanj,« je bila v kategoriji Zgodovinski in memorialni spomeniki leta 1983 razglašena za kulturni spomenik.⁹³ Občina Šoštanj je z odlokom leta 2006 ponovno razglasila rojstno hišo Karla Destovnika - Kajuha za kulturni spomenik.⁹⁴

⁹² Prav tam.

⁹³ Odlok o razglasitvi kulturnih in zgodovinskih spomenikov na območju občine Velenje, Uradni vestnik Občine Velenje, leto XVII, št. 10, z dne 20. 10. 1983, str. 76. Pomotoma je v odloku naslov »Kajuhovala cesta 13 v Šoštanju«. Na tem naslovu je rojstna hiša Janka Vrabiča. Pravi naslov Kajuhovega doma je Cesta Lole Ribarja 2, Šoštanj. Pred preimenovanjem ulic leta 1953 je bil naslov Kolodvorska cesta 2 (prim. Okrajno sodišče Velenje, Zemljiška knjiga stara, vl. št. 644, k. o. Šoštanj).

⁹⁴ Odlok o razglasitvi kulturnih spomenikov v Občini Šoštanj, Uradni list Občine Šoštanj, leto XII, št. 3/2006, z dne 19. 4. 2006, str. 7.

Hotel postane družbena lastnina

Na osnovi odločbe Izvršnega sveta Ljudske skupščine LRS št. 46/4-50 z dne 28. 4. 1953 se je za nepremičnine, med katere je sodil tudi hotel, vknjižila lastninska pravica v korist Splošnega ljudskega premoženja.⁹⁵ Upravni organ je Občinski ljudski odbor Šoštanj.⁹⁶

V sklop splošnega ljudskega premoženja je prešlo zasebno podjetje *Hotel Mešič Rudolf v Šoštanju* z naslednjimi nepremičninami: parc. št. 144 hotel v izmeri 503 m², parc. št. 648/6 njiva, v naravi gostilniški vrt v izmeri 566 m², parc. št. 567/22 travnik v naravi, cesta v izmeri 233 m² in parc. št. 164/2 kegljišče v izmeri 206 m². Te parcele so bile pripisane vl. št. 644, k. o. Šoštanj, od koder so bile odpisane in vpisane v nov zemljiško-knjižni vložek št. 839, k. o. Šoštanj.⁹⁷

Dosedanja zemljiškoknjižna lastnica je bila Slavka Mešič,⁹⁸ ki je bila tudi izključna lastnica zasebnega gospodarskega podjetja *Hotel Mešič Rudolf v Šoštanju*,⁹⁹ ki je bilo podržavljeno.¹⁰⁰

⁹⁵ Okrajno sodišče Velenje, Zbirka listin, odločba Dn št. 1226/53.

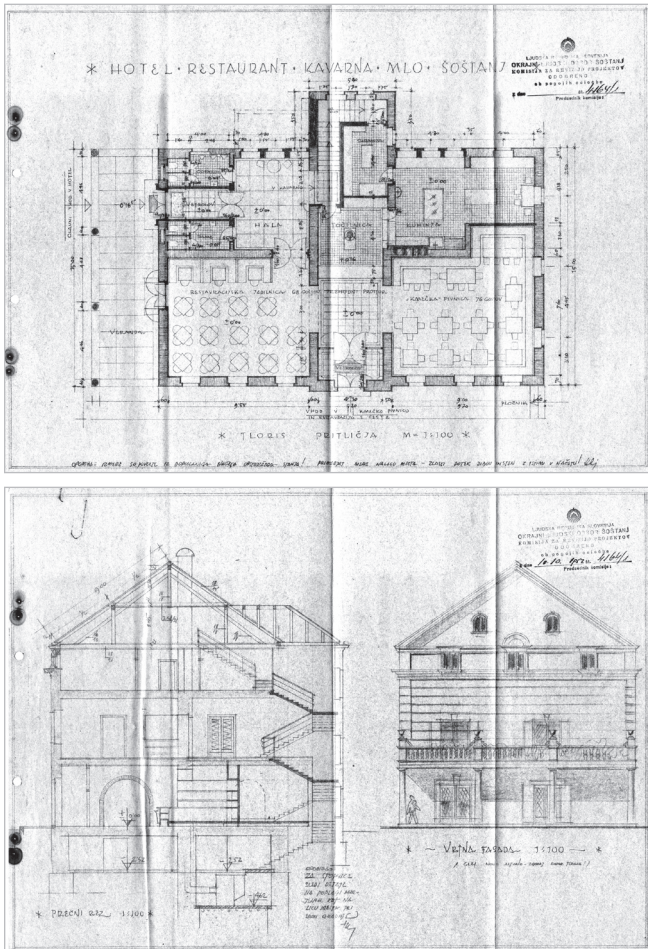
⁹⁶ Okrajno sodišče Velenje, Zemljiška knjiga stara, vl. št. 839, k. o. Šoštanj.

⁹⁷ Okrajno sodišče Velenje, Zbirka listin, odločba Dn št. 1226/53.

⁹⁸ Leopoldina (Slavka) Mešič je bila izključna lastnica zasebnega gospodarskega podjetja *Hotel Mešič Rudolf v Šoštanju*, ki je bilo podržavljeno z odločbo Izvršnega sveta Skupščine LES št. 46/44-50 z dne 28. 4. 1953 na osnovi zakona o nacionalizaciji zasebnih gospodarskih podjetij (Ur. l. FLRJ št. 98/46 in 35/48). Podržavljeno podjetje je mdr. obsegalo tudi hotel. Povzeta obrazložitev Delne odločbe št. 301-002/92-03 z dne 30. 6. 1993, ki jo hrani Okrajno sodišče Velenje, Zbirka listin, odločba Dn št. 1485/93. Podržavljeno podjetje je kot družbena lastnina prešlo neodplačno v premoženje gostinskega podjetja *Hotel Kajuhov dom v Šoštanju*. Podjetje je čez čas izgubilo svojo pravno samostojnost, saj se je pripojilo Hotelu Paka Velenje kot pravnemu predniku podjetja *Gostinstvo Paka*, p. o. Velenje, Rudarska 1. V zemljiški knjigi prenos nepremičnin na novega upravljalca družene lastnine ni bil vpisan. Nepremičnine so bile tako dejansko v premoženju *Gostinstvo Paka*, Velenje, ki je v tej zadevi zavezanec za denacionalizacijo.

⁹⁹ Obrazložitev Delne odločbe št. 301-002/92-03 z dne 30. 6. 1993, ki jo hrani Okrajno sodišče Velenje, Zbirka listin, odločba Dn št. 1485/93.

¹⁰⁰ Slavka Mešič se je na odločbo o podržavljanju pritožila. Ko so uradniki,



Del načrtov za prenovo hotela MLO Šoštanj, datirani so z 10. 10. 1952, še preden je hotel postal družbena lastnina.¹⁰¹

ki so vodili postopek, pritožbo prejeli, so ugotovili še, da je natipkana na pisalni stroj, in so Mešičevi zaplenili tudi tega (pripovedoval Štefan Szabo Danilu Čebulu, 26. 10. 2023).

¹⁰¹ ZAC LOMO Šoštanj, spis Kajuho dom v Šoštanju, preureditev v hotel. Tem. št. 4164/52.

Ko je Občina Šoštanj renovirala hotelsko stavbo z namenom vzpostavitve gostinskega obrata, je iskala osebje. Stanislav Dolar je bil sprejet na delovno mesto vodje novoustanovljenega gostinskega podjetja Hotel Kajuhov dom.¹⁰²

Dne 18. 1. 1962 je Občinski ljudski odbor izdal odločbo, s katero je določil nov upravni organ splošnega ljudskega premoženja. Z vpisom z dne 13. 4. 1962 se zaznamuje upravni organ Gostinsko podjetje Hotel Kajuhov dom v Šoštanju.¹⁰³ Odločba je bila izdana na osnovi vloge Gostinskega podjetja Hotel Kajuhov dom Šoštanj z dne 15. 1. 1962, s katero je podjetje zaprosilo za prenos stavbe, ki jo je uporabljalo za svoje poslovne prostore.¹⁰⁴

Gostinsko podjetje Hotel Kajuhov dom Šoštanj

Občinski ljudski odbor Šoštanj je 17. 6. 1960 z odločbo *»ustanovil in dovolil konstituirati«* Gostinsko podjetje Hotel Kajuhov dom Šoštanj.¹⁰⁵ Dne 7. 7. 1960 je Okrožno gospodarsko sodišče v Celju na osnovi predloga z dne 30. 6. 1960 izdalo sklep o vpisu v register gospodarskih organizacij za gostinsko podjetje s firmo Hotel Kajuhov dom Šoštanj, s sedežem v Šoštanju, na naslovu Cesta Lole Ribarja 2. Kot predmet poslovanja so navedene *»gostinska delavnost hotela, rastavracije in kavarne«*. Kot direktor je vpisan Stanislav Dolar.¹⁰⁶

¹⁰² Bačovnik Komprej, »Hotel je (Šoštanj) privlačen za turiste,« str. 9.

¹⁰³ Okrajno sodišče Velenje, Zbirka listin, odločba Dn št. 590/62. Okrajno sodišče Velenje, Zemljiška knjiga stara, vl. št. 839, k. o. Šoštanj.

¹⁰⁴ Obrazložitev Odločbe o določitvi upravnega organa, št. 03/2-HCE-42/1-61 z dne 18. 1. 1962. Okrajno sodišče Velenje, Zbirka listin, odločba Dn št. 590/62.

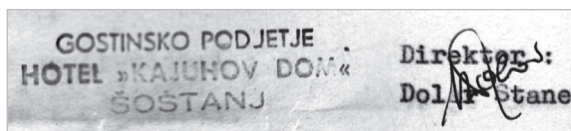
¹⁰⁵ Odločba ObLO Šoštanj, št. 04/8-HOE z dne 17. 6. 1960. ZAC/0818/003/00167, mapa: Gostinsko podjetje Hotel Kajuhov dom Šoštanj Rg III 193. Podjetju so bila z odločbo dodeljena obratna sredstva v višini 1.500.000 din. V 6. točki odločbe je zapisano, da dokler šteje delovni kolektiv manj kot 30 članov, so vsi člani delovnega kolektiva hkrati tudi člani delavskega sveta. Upravni odbor šteje z direktorjem vred tri člane.

¹⁰⁶ Sklep Okrožnega gospodarskega sodišča v Celju št. Rg III 193/1 z dne 7. 7. 1960, ZAC/0818/003/00167, mapa: Gostinsko podjetje Hotel Kajuhov dom Šoštanj Rg III 193.



Fotodokumentacija pred prenovo (hrani ZAC). Na vrtni fasadi Kajuhovega doma je altana, lesena veranda, ki so jo kasneje odstranili.

V prvem členu Pravil, ki jih je 2. 8. 1960 sprejel kolektiv podjetja na svojem zasedanju in potrdil pristojni organ ObLO,¹⁰⁷ je zapisano, da je podjetje pričelo poslovati 4. 7. 1960. Gostinsko podjetje je v imenu družbene skupnosti upravljal delovni kolektiv (7. člen Pravil) in po njegovih direktivah tričlanski upravni odbor podjetja: eden od članov je direktor podjetja, eden pa delavec, ki ni zaposlen v upravi podjetja (12. člen Pravil). Za podjetje so bile določene poslovne enote: restavracija, kavarna in hotelske usluge – soba (30. člen Pravil). Poleg dveh vodilnih delavcev (direktorja in računovodje, 29. člen Pravil) je imelo podjetje mdr. kuhinjsko, strežno in hotelsko osebje, pa tudi kletarja (52. člen Pravil).



Žig podjetja in podpis direktorja na zapisniku sestanka delovnega kolektiva podjetja Hotel Kajuhov dom Šoštanj z dne 2. 8. 1960.¹⁰⁸ Na sestanku so pod tč. 4 razpravljali tudi o nujnosti nabave televizijskega aparata, da bi se pridobilo čim več gostov.

S sklepom Okrožnega gospodarskega sodišča v Celju z dne 25. 10. 1960 se je podjetje konstituiralo 6. 8. 1960, za računovodkinjo pa se je vpisala Marija Uršnik.¹⁰⁹

Z naslednjim sklepom Okrožnega gospodarskega sodišča v Celju z dne 26. 5. 1965 se je spremenil predmet poslovanja podjetja, in sicer »Nudi prenočišča domačim in tujim koristnikom ter jih sprejema na prenočitev; opravlja postrežbo z vsemi to-

¹⁰⁷ Pravila je potrdil svet za blagovni promet ObLO Šoštanj, kar je ročno pripisano na koncu Pravil. ZAC/0818/003/00167, mapa: Gostinsko podjetje Hotel Kajuhov dom Šoštanj Rg III 193.

¹⁰⁸ Zapisnik z dne ZAC/0818/003/00167, mapa: Gostinsko podjetje Hotel Kajuhov dom Šoštanj Rg III 193.

¹⁰⁹ Sklep Okrožnega gospodarskega sodišča v Celju št. Rg III 193/2 z dne 25. 10. 1960, ZAC/0818/003/00167, mapa: Gostinsko podjetje Hotel Kajuhov dom Šoštanj Rg III 193.

plimi in hladnimi jedili, sprejema abonente na hrano in toči vse vrste alkoholnih pijač in brezalkoholnih napitkov in piva, toči domače in tuje specialne pijače v vseh prostorih (točilnici, restavraciji, kavarni in bifeju). Kot postransko dejavnost opravlja: zamenjavo tujih plačilnih sredstev, prodaja vse vrste tobačnih izdelkov, turistične spominke in razglednice.» Hkrati se je vpisal tudi statut podjetja.¹¹⁰

Statut gostinskega podjetja Hotel Kajuhov dom Šoštanj je sprejel delovni kolektiv na svoji seji dne 24. 4. 1965.¹¹¹ V 1. členu Statuta je določena skrajšana firma: Hotel Kajuh Šoštanj, žig podjetja in zaščitni znak: zelena štiriperesna deteljica, v njeni sredini kot turistični znak hišica rdeče obrobljena. Mdr. je zapisano, da podjetje posluje kot obrat, ki nudi gostom razvedrilo: nudi kvalitetne usluge, kvalitetni del razvedrila, prireja in organizira družabne večere, ima na voljo gostom razne družabne igre. V 6. členu so opredeljene organizacijsko-tehnične enote: kuhinja, restavracija – kavarna, prenočišča, bife kot samostojni obrat, uprava. V 26.b členu so določena še dodatna vodilna delovna mesta: mesto računovodje, glavnega kuharja in vodilnega v strežbi.

S sklepom Okrožnega gospodarskega sodišča v Celju z dne 24. 7. 1967 se je h Gostinskemu podjetju Hotel Kajuhov dom Šoštanj pripojilo Gostinsko podjetje Sloga Šoštanj.¹¹² Zaradi pripojitve so se z istim sklepom vpisale še poslovne enote: Gostinsko podjetje Kajuhov dom Šoštanj – restavracija Pri Stari pošti s sedežem v Šoštanju ter Gostinsko podjetje Kajuhov dom Šoštanj – gostilna Kmečki dvor s sedežem v Šoštanju. V sestavu podjetja sta še izločeni poslovni mesti: Bife Majolika s sedežem v Šoštanju in Bife Ograjšek.

¹¹⁰ Tč. 1 sklepa Okrožnega gospodarskega sodišča v Celju št. Rg III 193/3 z dne 26. 5. 1965, ZAC/0818/003/00167, mapa: Gostinsko podjetje Hotel Kajuhov dom Šoštanj Rg III 193.

¹¹¹ Statut v 92. členu določa, da velja od 1. 1. 1964, uporablja pa se od 25. 1. 1964. ZAC/0818/003/00167, mapa: Gostinsko podjetje Hotel Kajuhov dom Šoštanj Rg III 193.

¹¹² Gl. tudi dokument Ekonomska utemeljitev za združitev obeh gostinskih podjetij v Šoštanju – Sloga in Hotel Kajuhov dom z dne 4. 6. 1967.

S sklepom Okrožnega gospodarskega sodišča v Celju z dne 6. 5. 1968 se je pri Gostinskemu podjetju Hotel Kajuhov dom vpisalo posebno poslovno mesto na avtobusnem postajališču v Šoštanju, s čimer je podjetje razširilo predmet poslovanja.¹¹³

S sklepom Okrožnega gospodarskega sodišča v Celju z dne 11. 3. 1969 se je pri Gostinskemu podjetju Kajuhov dom vpisala nova organizacija združenega dela podjetja Gostinsko podjetje Kajuhov dom Šoštanj – Gostilna Ježovnik,¹¹⁴ ki se je z naslednjim sklepom preimenovalo v Bife Ježovnik Šoštanj.¹¹⁵ Z istim sklepom je bilo zaradi ukinitve izbrisano tudi poslovno mesto podjetja na avtobusnem postajališču.

S sklepom Okrožnega gospodarskega sodišča v Celju z dne 16. 9. 1971 se je pri Gostinskemu podjetju Kajuhov dom vpisala nova organizacija združenega dela podjetja Gostinsko podjetje Kajuhov dom Šoštanj – Gostilna »Na pošt« Šmartno ob Paki.¹¹⁶

S sklepom Okrožnega gospodarskega sodišča v Celju z dne 19. 1. 1972 je Gostinsko podjetje Hotel Kajuhov dom spremenilo naziv v Gostinsko podjetje Kajuhov dom.¹¹⁷ Gostinsko podjetje je imelo v svojem sestavu naslednje enote: gostilna s prenočišči Kajuhov dom Šoštanj, Cesta Lole Ribarja 2, Šoštanj, gostilna Pri Stari pošti, Glavni trg 1, Šoštanj, gostilna Kmečki

¹¹³ Sklep Okrožnega gospodarskega sodišča v Celju št. Rg III 195/3 z dne 6. 5. 1968, ZAC/0818/003/00167, mapa: Gostinsko podjetje Hotel Kajuhov dom Šoštanj Rg III 193.

¹¹⁴ Sklep Okrožnega gospodarskega sodišča v Celju št. Rg III 193/6 z dne 11. 3. 1969, ZAC/0818/003/00167, mapa: Gostinsko podjetje Hotel Kajuhov dom Šoštanj Rg III 193.

¹¹⁵ Sklep Okrožnega gospodarskega sodišča v Celju št. Rg III 193/7 z dne 24. 12. 1970, ZAC/0818/003/00167, mapa: Gostinsko podjetje Hotel Kajuhov dom Šoštanj Rg III 193.

¹¹⁶ Sklep Okrožnega gospodarskega sodišča v Celju št. Rg III 193/8 z dne 16. 9. 1971, ZAC/0818/003/00167, mapa: Gostinsko podjetje Hotel Kajuhov dom Šoštanj Rg III 193.

¹¹⁷ Sklep Okrožnega gospodarskega sodišča v Celju št. Rg III 193/10 z dne 19. 1. 1972, ZAC/0818/003/00167, mapa: Gostinsko podjetje Hotel Kajuhov dom Šoštanj Rg III 193.

dvor, Glavni trg 14, Šoštanj, gostilna Na Pošt', Šmartno ob Paki 26, bife Majolika, Koroška cesta, Šoštanj, bife Ograjšek, Metleče 1, Šoštanj, bife Ježovnik, Kajuhova cesta 27, Šoštanj.¹¹⁸ V 12. členu Statuta je naveden še bife Pri kopališču, ki je bil sezonskega značaja,¹¹⁹ to je bil šoštanjski bazen.

Gostinsko podjetje hotel Kajuhov dom Šoštanj je izvedlo predpisano kategorizacijo objekta za prenočevanje. Utemeljitev je bila, da se glede na kategorizacijo objekt Kajuhov dom ne more uvrstiti in nositi imena hotel katerekoli kategorije, ne da bi se izvedle večje preureditve. Podjetje je nameravalo objekt urediti, da bi obdržalo naziv, vendar je kasneje analiza pokazala, da bi taka preureditev zahtevala znatno večja sredstva, kot pa bi jih objekt lahko povrnil, zato so sprejeli sklep, da se hotel Kajuhov dom preimenuje v gostilno s prenočišči.¹²⁰



Dopisni papir gostinskega podjetja Kajuhov dom. Leta 1972 so hotel prekategorizali v gostišče s prenočišči, zato se je tudi navedba »hotel« izpustila iz firme podjetja (spodaj).¹²¹

¹¹⁸ Dopis Okrožnemu gospodarskemu sodišču v Celju z dne 16. 1. 1972.

¹¹⁹ Statut v ZAC/0818/003/00167, mapa: Gostinsko podjetje Hotel Kajuhov dom Šoštanj Rg III 193.

¹²⁰ Sklep DS z dne 10. 1 1972, ZAC.

¹²¹ ZAC/0818/003/00167, mapa: Gostinsko podjetje Hotel Kajuhov dom Šoštanj Rg III 193.

Podjetje je čez čas izgubilo svojo pravno samostojnost. Pripojilo se je Hotelu Paka Velenje kot pravnemu predniku podjetja Gostinstvo Paka, p. o. Velenje, Rudarska 1.¹²²

Kako privabiti več gostov v Šoštanj?

Stanislav Dolar,¹²³ dolgoletni direktor Kajuhovega doma, je v spominih¹²⁴ zapisal, da se je 4. 7. 1960 v Šoštanju odprl prenovljeni gostinski lokal, ki so ga registrirali kot Hotel Kajuhov dom Šoštanj. Kraj je imel takrat več skromnih gostišč in bilo je težko poslovati. Pričakovanja so bila velika, kolektiv majhen, gostinskega kadra pa ni bilo. Začetki poslovanja Kajuhovega doma so sovpadali z gradnjo termoelektrarne in novega bazena. Prometne povezave so bile skope (vlak in avtobus na relaciji Celje–Velenje ter do Mozirja). Vodstvo podjetja je našlo možnost izboljšanja poslovanja v povezavi s šoštanjskim turističnim društvom in hkrati s pridobitvijo gostov z ustavljanjem avtobusov v bližini hotela. Zgrajeno je bilo novo avtobusno postajališče v neposredni bližini Kajuhovega doma.¹²⁵

»V Kajuhovem domu je bilo središče vsega dogajanja v Šoštanju.«¹²⁶

Jožica Kvas je pripovedovala: *»Kot učenka 1. letnika celjske gostinske šole sem januarja 1968 prvič prišla v Šoštanj*

¹²² Obrazložitev Delne odločbe št. 301-002/92-03 z dne 30. 6. 1993, ki jo hrani Okrajno sodišče Velenje, Zbirka listin, odločba Dn št. 1485/93.

¹²³ Mnogi Šoštanjčani so ga klicali »Hotelir«. Direktor je bil od julija 1960 do julija 1979. prim. Bačovnik Komprej, »Hotel je (Šoštanj) privlačen za turiste,« str. 8.

¹²⁴ »Preverjanje spominov na leto po juliju 1960,« str. 1–2. Na neobjavljen tipkopis Stanislava Dolarja je napotil Rajko Zaleznik, ki hrani tipkopis v svojem zasebnem arhivu.

¹²⁵ Povzeto po »Preverjanje spominov na leto po juliju 1960,« str. 1–2. Na neobjavljen tipkopis Stanislava Dolarja je napotil Rajko Zaleznik, ki hrani tipkopis v svojem zasebnem arhivu. Postaja se je gradila iz turistične takse, uvedli so stojnine za avtobuse. Prej so se avtobusi ustavljali na Glavnem trgu. Bačovnik Komprej, »Hotel je (Šoštanj) privlačen za turiste,« str. 10.

¹²⁶ Jožica Kvas, povzetek intervjuja z dne 18. 9. 2023.

na prakso v gostinsko podjetje Kajuhov dom, ki mi je nato dodelilo še štipendijo. Šoštanj in Kajuhov dom sem vzljubila; tu sem se vživela in zato ostala. Prakso sem opravljala do leta 1970, ko sem končala šolanje in se takoj za tem tu zaposlila neprekinjeno do leta 1990. Prvo leto sem delala kot kuharica, petnajst let kot vodja kuhinje in nazadnje pet let kot poslovodja, vse pod okriljem Kajuhovega doma. Nato sem šla na svoje in se po osemnajstih letih upokojila.

Zelo veliko se spominjam obdobja, ko sem bila zaposlena v Kajuhovem domu: to so bili dobri časi. Dela je bilo ogromno. Najprej so mi dodelili pomivanje posode. Pri tem sem močno jokala in obžalovala, da nisem raje v gimnaziji, kjer bi se mi bilo treba »samo« učiti ... V dobrem mesecu sem vse delo osvojila. Rada sem delala in že v prvem letniku so mi pustili, da sem samostojno kuhala, saj sem prinesla veliko znanja. Tu sem ga imela možnost vplesti v prakso in tudi preizkušati različne stvari. Med zaposlitvijo v kuhinji sem naredila tudi poslovodsko šolo.

Ko sem začela v Kajuhovem domu, je bilo ogromno obiska, zelo živahno. Kavarna je sprejela sto gostov. Zunaj je bil velik vrt s kostanji, kjer se je posedalo ob glasbi v živo – ves Šoštanj je bil tu! V letih 1968 do 1970 je bil središče vsega dogajanja Kajuhov dom; ne morem povedati, koliko ljudi je bilo. Z vseh koncev so hodili sem.

Že kot učence so nas kmalu naučili pečt na žaru; aktualni so bili čevapčiči, ražnjiči, kotleti. Muzika je bila vsak dan: Bolgari, Čehi, naši muzikanti – vsa znana imena takratne glasbene scene. Vplivni ljudje iz Velenja so prihajali kot gostje, vse se je tu zadrževalo. Hrane smo prodali ogromno, sploh takrat, ko so bili uradni dnevi šoštanjkega sodišča in so prihajali ljudje po končanih zapuščinskih razpravah. To so bili dobri časi.

Vajenci, ki smo prišli prvi na siht, smo morali najprej v štedilniku na drva zakuriti in pristaviti ta velike rangle, ker smo ob uradnih dnevih sodišča kuhali velike količine telečje obare in golaža. Že navsezgodaj smo morali dati svežo čebulo na ogenj, da je dišalo po vsej okolici, ko so ljudje zjutraj odhajali v službo in na sodišče. S tem smo jih povabili, da so prihajali k nam jest, ko so se vračali.

Ob gradnji tretje in četrte faze šoštanjske termoelektrarne je bilo veliko priseljenih ljudi, tujcev, monterjev. Zahajali so v Kajuhov dom in se pri nas zadrževali ne samo pri obrokih; ves svoj prosti čas so preživljali tu in dogajali so se izgrede, tudi s posredovanjem policije. Zaradi tega so se domačini začeli izogibati Kajuhovega doma. Vseeno smo imeli polno dela. Kar smo skuhali, to smo prodali. Sploh nisi mogel toliko skuhati, da ne bi prodal. Kar valilo se je iz kuhinje. Okoli leta 1975/76, ko je bilo konec gradenj, ni bilo več sezonskih delavcev, montaže. Tudi domačinov, ki so zamerili, ni bilo. Leta 1978 smo odprli novozgrajen prizidek Kajuhovega doma – pivnico. To je bil rezultat zaslužka oz. dobička od hidromontaže – ob gradnji tretje in četrte faze elektrarne.

Leta 1979 smo se združili z velenjskim podjetjem Paka in kolodvorsko restavracijo ter potem životarili do leta 1985, ko sem morala prevzeti poslovodsko mesto. Vmes sem v Celju ob delu naredila poslovodsko šolo.

Kot poslovodja sem se trudila na vse pretege in trud je obrodil sadove. Domačini so to dobro sprejemali in se začeli vračati v Kajuhov dom. Sprva smo bili kot poslovna enota podjetja Paka na repu, ko pa je promet zaradi številnih dogodkov (priredeitev in porok) narastel, smo bili najuspešnejša poslovna enota. To obdobje je bilo zame najboljše, najbolj plodno. Odlično smo sodelovali s turističnem društvom, krajevno skupnostjo, elektrarno in tovarno usnja. Kamor sem sem obrnila, sem dobila podporo.

Gostili smo veliko prireditev; z roko v roki smo delali s šoštanjskim turističnim društvom. S takratno predsednico Milojko Plamberger smo se zelo trudili. Najbolj obiskana prireditev je bila kmečka ohcet leta 1986. Eden odmevnejših je bil tudi teden srsbske kuhinje, ko nas je obiskala ekipa kuharjev in muzikantov iz pobratenega mesta Vrnjačke Banje. Takrat je bilo toliko obiska, toliko dela, da je Kajuhov dom pokal po šivih. Na vrtu in v hotelu je bilo vse polno, prišli so ljudje iz vse Slovenije. Prodalo se je res čisto vse, kar smo pripravili. Imeli smo tudi dalmatinsko kuhinjo, vinske trgateve, kulinarične razstave, plese ipd.

V Kajuhovem domu so bili kavarna, restavracija in prenočišča. Desno od glavnega vhoda je bila kavarna in naprej s harmoniko pregrajena posebna soba. Levo od vhoda sta bila velik šank in prostor, zadaj pa kuhinja. Prva vrata so vodila v šank, druga v kuhinjo. V nadstropju sta bili recepcija in pisarna, na vrhu pa sobe za goste.

Ko sem začela delati, je bil to še hotel. Kasneje se je pre-kategoriziral v gostilno s prenočišči, ker sobe niso ustrezale; imele so skupinsko kopalnico. Ko sem bila poslovodja, so bile vse postelje zasedene. Eno samo podjetje je zasedlo vse naše kapacitete in še druge po Šoštanju. V Kajuhovem domu smo imeli preko 30 prenočišč, ki so bila vsa 100 odstotkov ali več zasedena; v dvoposteljne sobe smo morali namestiti še dodatne postelje. V vseh obratih nas je bilo zaposlenih okoli 60 ljudi.

Kajuhov dom je bil namenjen za prireditve, za poslovne goste in za à la carte goste. Če je kdo želel dober steak, je šel v Kajuhov dom. Hrana je bila v glavnem po naročilu. Priljubljena in okusna je bila »Kajuhova plošča«, na kateri so bili svinjski naravni in telečji pariški zrezki, ocvrte hrenovke ali klobase, različne vrste zelenjave, malo štrukljev in takrat aktualen pomfri. Od sladic smo pripravljali domače zavitke in za skupine šarlote (strnjena krema z orehi), ki sem jih pripravljala sama, ker je bila zahtevna sladica. To je bil malce prilagojen šolski recept. Zelo veliko smo pripravljali pohorsko omleto: biskvitno testo, sadje in smetana, ki se ponudi topla.

Kmalu po mojem odhodu se je Kajuhov dom zaprl, ker je bila stavba tudi denacionalizirana in dana v najem za poslovne in prodajne prostore. Na Kajuhov dom imam dobre spomine.»



Del kolektiva v kuhinji Kajuhovega doma pred prenovo leta 1972, ko so kuhali še na štedilniku na trda goriva (zgoraj), in kolektiv po letu 1980 (spodaj), ko so že imeli sodobno in fino opremljeno kuhinjo s štedilnikom na mazut (fotografiji hrani Jožica Kvas).

»Je ni bilo prireditve, da ne bi bilo ogromno ljudi.«¹²⁷

Milojka Plamberger je od leta 1983 do 1990 predsedovala šoštanjskemu turističnemu društvu in pripoveduje: *»Zelo smo sodelovali s Kajuhovim domom, ki ga je vodila Jožica Kvas. Dom je bil z vrtom s kostanji prizorišče vsega družabnega dogajanja v Šoštanju, ki se je vsako leto začelo spomladi s pustnim karnevalom in končalo z miklavževanjem. Na kostanjevem vrtu smo imeli npr. kostanjev piknik in ponudili kostanjeve jedi, ki so jih v Kajuhovem domu pripravili. Pa vinsko trgatev s prikazom starih običajev in vinsko prešo. Prirejali smo koncerte, npr. srečanje godb. Imeli smo stoletno folklorno ohcet po starih običajih. Prizorišče na vrtu Kajuhovega doma je bilo nabito polno: ker je bilo premalo prostora, so ljudje stali, sedeli na pločniku in škarpi (na začetku ni bilo ljudi, ker so se odvadili hoditi na prireditve, potem pa smo jih le pridobili). Prireditve so bile brezplačne, organizirali smo jih ob finančni podpori elektrarne in celjske turistične zveze. V stavbi hotela smo prirejali razstave, predavanja, humoristične večere in večere opernih napevov, tematske večere ... Pripravili smo sceno, dekoracija je bila prilagojena tematiki. Prihajali so domačini in tudi iz okolice. Bilo je dvesto do tristo obiskovalcev, največ pa na pustnem karnevalu.*

V Kajuhovem domu so bili v petek, soboto in nedeljo plesi z živo glasbo, ko česa podobnega še daleč naokrog ni bilo. To je bilo v letih 1955 do 1965. Bila je restavracija s šankom, kavarna in posebna sobica za manjše skupine. V nadstropju so bile sobe, prizidek je bil kasnejši. Leseni prizidek se je podrl, ko so prizidali pivnico.«

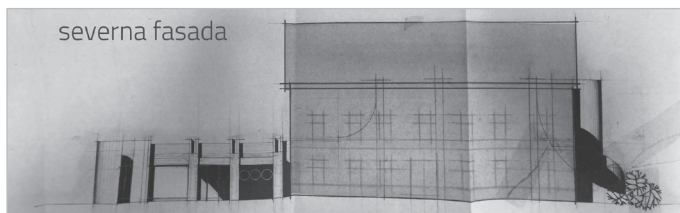
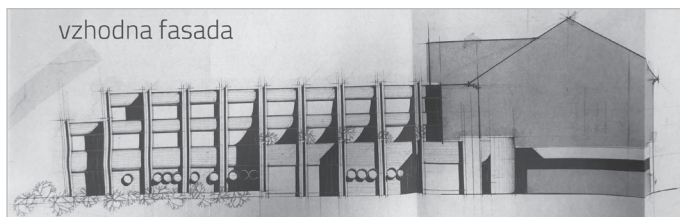
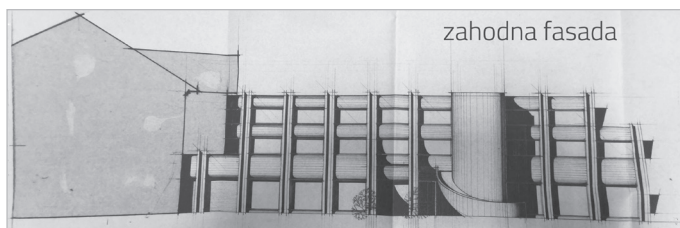
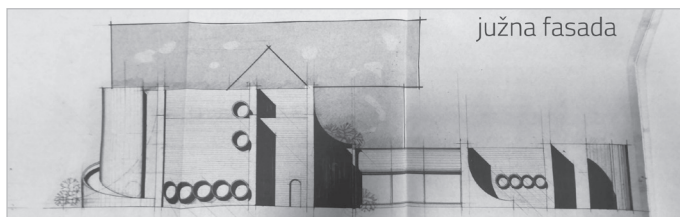
¹²⁷ Milojka Plamberger, intervju dne 21. 9. 2023.



Gostinsko podjetje Kajuhov dom je s šoštanjским turističnim društvom organiziralo številne odmevne prireditve, med njimi vsakoletne kuliranične razstave (zgoraj). Med najbolj obiskanimi dogodki je bila kmečka ohcet okoli leta 1986 (spodaj) na vrtu Kajuhovega doma (fotografiji hrani Jožica Kvas).

Silva Brglez Skornšek se spominja, da je bila gneča vedno, ko je bila glasba v živo: *»Včasih je bil vrt pri Kajuhovem domu s starimi kostanju večji. Tam je bila tudi uta s privzdignjenim manjšim odrom, kjer so igrali. Kjer je danes prizidek, je bila včasih lesena terasa. Spomnim se, da je leta 1966, ko sem*

začela z delom v Kajuhovem domu, z bendom tu igral oče Ota Pestnerja. Deček je prišel z očetom in tu tudi zapel. Star je bil okoli deset let.»¹²⁸



Náčrti za prizidek Kajuhovega doma iz leta 1976 (hrani ZAC).

¹²⁸ Ota Pestnerja v Kajuhovem domu se spomni tudi Ivan (Janko) Matko. Slišal ga je peti, ko je prišel v Šoštanj s svojim očetom, ki je v bendu igral elektronsko diatonično harmoniko. To je Janka Matka navdušilo, da si jo je kasneje tudi sam nabavil in jo igral.

Plošča Kajuh¹²⁹

Silva Brglez Skornšek je kot kuharica delala v Kajuhovem domu od leta 1966 do 1977: »Delali smo cele dneve, v dveh izmenah. Najdražja in najbolj priljubljena je bila plošča (plata) Kajuh: na velikem pladnju sta bila dva pariška, dva dunajska in dva naravna zrezka, zelenjava in pomfri. Plošča je bila za dve osebi, najedli pa so se lahko vsaj štirje. To smo si izmislili pri nas. Tudi sicer smo imeli velik izbor hrane: jetrca, možgane, delali smo biftek, vse na roke, ker ni bilo nobene mašine. Pripravljali smo tudi pecivo in sendviče, oboje za šoštanjski bazen, ko se je odprl. Obvezno je bil v ponudbi štrudl, pa krofi in miške ob pustu. Največ dela smo imeli za silvestrovanje.«



Polno zasedene in lepo pogrnjene mize na velikem gostinskem vrtu s starimi kostanji (foto hrani Danilo Čebul).

¹²⁹ Silva Brglez Skornšek, intervju dne 21. 9. 2023.

Denacionalizacija

Leta 1993 je bila izdana delna odločba št. 301-002/92-03 z dne 30. 6. 1993,¹³⁰ s katero je bilo podržavljeno zasebno gospodarsko podjetje Hotel Mešič Rudolf v Šoštanju denacionalizirano in vrnjeno v last in posest nekdanji lastnici – upravičenki do denacionalizacije Leopoldini (Slavki) Mešič. Odločba se je nananašla na dve vrnjeni parceli št. 1018 hotel in 1017/1 dvorišče, ki sta bili v upravljanju podjetja Gostinstvo Paka, p. o. Velenje, Rudarska 1, kot pravne naslednice v zemljiški knjigi še vedno vpisanega podjetja Hotel Kajuhov dom Šoštanj. Preostali dve podržavljeni parceli pa sta po odločbi ostali še nadalje v upravljanju podjetja Gostinstvo Paka.

Po denacionalizaciji, ko je hotelska stavba prešla v zasebne roke, je nastopilo novo obdobje: izvedena je bila prenova in sprememba namembnosti: v nekdanj hotelsko-gostinskem objektu so uredili prodajne in pisarniške prostore. S tem, ko je leta 2020 stavbo kupila Občina Šoštanj, ji bo morda vrnjena njena prvotna namembnost.



*Kajuhov dom danes in ob njem vrt s starimi, bujno cvetočimi
kostenji. Foto: Aleksander Kavčnik, 2023.
(Tudi na strani 76)*

¹³⁰ Okrajno sodišče Velenje, Zbirka listin Dn. št. 1485/93.



Namesto povzetka in za zaključek

V obdobju stotridesetih let, ko sredi Šoštanja stoji markantna stavba, danes poimenovana Kajuhov dom, je le-ta zamenjala vrsto lastnikov, imen, naslovov, zemljiškoknjižnih vložkov, namembnosti ... Na začetku 20. stoletja je bila »trdnjava Slovencev«, v osemdesetih letih središče kulturnega dogajanja v Šoštanju. Kakšna vloga jo čaka v prihodnje?

1896	Fran Rajšter	Hotel Rajšter Rajšterjev dom Hotel Avstrija	vl. št. 155, k. o. Šoštanj
1914	Ljudska hranilnica in posojilnica v Celju		
1916	Valentin in Marija Vasle	Hotel Vasle Hotel Jugoslavija	vl. št. 644, k. o. Šoštanj

1917	Marija Vasle		
1940	Leopoldina (Slavka) Mešič	Hotel Mešič Rudolf	
1953	Splošno ljudsko premoženje Upravni organ: Občinski ljudski odbor Šoštanj	Hotel Kajuhov dom	vl. št. 839, k. o. Šoštanj
1962	Splošno ljudsko premoženje Upravni organ: Gostinsko podjetje hotel Kajuhov dom v Šoštanju		
1972	Splošno ljudsko premoženje Upravni organ: Gostinsko podjetje Kajuhov dom v Šoštanju	Kajuhov dom	
1977			vl. št. 98, k. o. Šoštanj
1993	Družbena lastnina Upravni organ: Gostinsko Podjetje Kajuhov dom Šoštanj		vl. št. 605, k. o. Šoštanj
1993	Leopoldina Mešič		vl. št. 390 k. o. Šoštanj
1999	Vladimir Mešič in Marija Mešič		
2009	Vladimir Mešič		
2009	Evelyn Natek Mešič		
2020	Občina Šoštanj		

Spremembe lastništva hotela in prenosi nepremičnine v različne zemljiškoknjižne vložke v zemljiški knjigi.

Viri

- Knjižnica Velenje, domoznanski oddelek.
- NŠAM – Nadškofijski arhiv Maribor (Matricula)
 - Rojstna in krstna knjiga župnije sv. Jurija, mučenca, v Mozirju, 1848–1871, <https://tinyurl.com/3dtayt63> Dostop: 11. 9. 2023.
 - Rojstna in krstna knjiga župnije sv. Pavla, apostola, pri Preboldu, <https://tinyurl.com/y5jfdeav> Dostop: 11. 9. 2023.
 - Poročna knjiga župnije sv. Pavla, apostola, v Preboldu, 1867–1899, <https://tinyurl.com/fkv4s87c> Dostop: 24. 10. 2023.
- Okrajno sodišče Velenje, Zemljiška knjiga.
 - Okrajno sodišče Velenje, Zemljiška knjiga stara, vl. št. 155, k. o. Šoštanj.
 - Okrajno sodišče Velenje, Zemljiška knjiga stara, vl. št. 644, k. o. Šoštanj.
 - Okrajno sodišče Velenje, Zemljiška knjiga stara, vl. št. 839, k. o. Šoštanj.
 - Okrajno sodišče Velenje, Zemljiška knjiga, vl. št. 98, k. o. Šoštanj.
 - Okrajno sodišče Velenje, Zemljiška knjiga, vl. št. 605, k. o. Šoštanj.
 - Okrajno sodišče Velenje, Zemljiška knjiga, vl. št. 390, k. o. Šoštanj.
 - Okrajno sodišče Velenje, Zemljiška knjiga, Zbirka listin.
- Osrednja knjižnica Celje, domoznanski oddelek.
- RS, Upravna enota Velenje, matični urad
 - Rojstna in krstna knjiga župnije sv. Mihaela pri Šoštanju od leta 1921 do 1928.
- Zgodovinski arhiv Celje (ZAC).
 - Zgodovinski arhiv Celje (ZAC), fond SI_ZAC/0621 Okrajno sodišče Šoštanj, Zbirka listin 1896, a. š. 496, Kupna pogodba z dne 28. 4. 1896, št. 2401.

- Zgodovinski arhiv Celje (ZAC), fond SI_ZAC/0621 Okrajno sodišče Šoštanj, Zbirka listin 1897, a. š. 499. Pooblastilo z dne 7. 11. 1897, št. 5818.
- Zgodovinski arhiv Celje (ZAC), fond SI_ZAC/0060/034/00001 spis: Josip Destovnik, kino-podjetnik, odredba o plačevanju avtorskih honorarjev.
- Muzej Velenje
 - Zapisnik duš župnije sv. Mihaela Šoštanj, zapis za hišno številko 31 Šoštanj.
 - Zapisnik duš župnije sv. Mihaela Šoštanj, zapis za hišno številko 118 Šoštanj.
 - Zapisnik duš župnije sv. Mihaela Šoštanj, zapis za hišno številko 145 Šoštanj.
 - Zapisnik duš župnije sv. Mihaela Šoštanj, zapis za hišno številko 47 Šoštanj.
- eZKN Indikacijska skica ZKV22, Šoštanj, list 5.
- Uradni vestnik občine Velenje: Rubrika Našega časa, leto XVII, št. 10, str. 76.
- Uradni list Občine Šoštanj, leto XII, št. 3/2006, z dne 19. 4. 2006, str. 7.
- »Preverjanje spominov na leto po juliju 1960.« Neobjavljen tipkopis Stanislava Dolarja, iz zasebnega arhiva Rajka Zaleznika iz Šoštanja.

Zasebne zbirke

- Zasebna zbirka razglednic Zvoneta A. Čebula iz Šoštanja.
- Zasebni arhiv Danila Čebula iz Šoštanja.
- Zasebni arhiv Rajka Zaleznika iz Šoštanja.
- Zasebna zbirka Jožice Kvas iz Florjana pri Šoštanju.
- Zasebna zbirka Štefana Szaba iz Šoštanja.
- Zasebna zbirka Frenka Špillerja (iz arhiva domoznanskega oddelka Knjižnice Velenje).

Literatura

- Badjura, Rudolf. *Jugoslovenske Alpe: lečilišta, letovišta, kupatila, prirodne znamenitosti, izleti, alpske ture. 1. deo: Slovenija. Praktični vodič*. Ljubljana: Ig. pl. Kleinmayr & Fed. Bamberg, 1922.
- Hribernik, Franc. *Mesto Šoštanj, zgodovinski opis*. Ur. Ravnikar, Tone, Šoštanj: Občina Šoštanj, 1998.
- Kortnik, Terezija. *Zankini spomini*. Šoštanj, 2005 (hrani domoznanski oddelek Knjižnice Velenje).
- Poles, Špela. *Sto dejstev o Kajuhu*. Šoštanj: Občina Šoštanj, 2023.
- *Pravni terminološki slovar* (do 1991, gradivo). Ljubljana: Založba ZRC (ZRC SAZU), 1999.
- Rajšter Zalar, Zalka, in Rajšter Ambrožič, Jelica. *Spomini na preteklo dobo*. Ur. Kljajič, Damjan. Velenje: Muzej Velenje, 2016.
- Ravnikar, Tone. *Pozdrav iz Šoštanja: mesto na starih razglednicah*. Šoštanj: Občina Šoštanj, 2011, str. 20, 21, 24, 28, 30, 38, 84, 104.
- Sapač, Igor, Lazarini, Franci. *Arhitektura 19. stoletja na Slovenskem*. Ljubljana: Muzej za arhitekturo in oblikovanje, Fakulteta za arhitekturo, 2015.
- Vošnjak, Josip. *Spomini*. Ljubljana: Slovenska matica, 1982.
- Vrbič, Vlado, Jurkovnik, Andreja. *Kajuh podobe*. Velenje: Knjižnica Velenje, 2022.

Časopisni članki

- »30-letnica Šaleške Čitalnice v Šoštanju.« V: *Slovenski narod*, letnik XLV, 1912, št. 132.
- Bačovnik Komprej, Milojka: »Hotel je (Šoštanj) privlačen za turiste.« V: *List*, letnik 21, 2016, št. 23, str. 8–12.
- »Čudežna rešitev.« V: *Amerikanski Slovenec*, letnik 35, 1926, št. 185, str. 4.
- »Čudežna rešitev.« V: *Slovenec*, letnik 54, 1926, št. 197, str. 6.

- »Čudoviti slučaj.« V: *Mladinski novičar*, letnik 57, 1926, št. 4, str. 61.
- Erjavec, Nataša. »Iz prakse: vpisi v slovensko zemljiško knjigo na osnovi nemških listin o dedovanju.« V: *Notarski vestnik*, letnik X, št. 11, 2018, str. 57.
- »Franu Rajšterju v spomin.« V: *Nova doba*, letnik V, št. 3, 2023, str. 3 in 4.
- »Hotel Avstrija.« V: *Straža*, letnik 5, 1912, str. 4.
- »Hotel Avstrija v Šoštanju.« V: *Glas naroda*, letnik 23, 1915, št. 145, str. 5.
- Hudales, Jože. »Šoštanjska kronika,« V: *Šaleški razgledi*, 2. zvezek, Titovo Velenje: Kulturni center Ivan Napotnik, 1989, str. 197, 198.
- »Iz Mozirja.« V: *Narodni list*, leto 7, 1912, št. 29, str. 4.
- »Iz Šoštanja.« V: *Narodni dnevnik*, letnik 1, 1909, št. 108, str. 2.
- »Konjice.« V: *Slovenski gospodar*, letnik 64, 1912, str. 4.
- »Marija Schwarz Vasle.« V: *Jutro*, letnik 20, 1939, št. 127, str. 17.
- »Mož – kremenjak.« V: *Domovina*, letnik 6, 1923, št. 2, str. 4.
- Poles, Rok. »O spomeniku Avstriji sredi Šoštanja.« V: *List*, letnik 25, 2021, št. 9, str. 6.
- Poles, Rok. »O vzhodnem šoštanjskem otoku.« V: *List*, letnik 25, 2021, št. 3, str. 6.
- Poles, Rok. »O sodniku, ki je sadil kostanje, lectarju in 14 gostilnah.« V: *List*, letnik 25, 2021, št. 4, str. 9.
- Poles, Špela. »Pridite, če le mogoče v narodni noši!« V: *List*, letnik 24, 2020, št. 6, str. 4–5.
- »Prostovoljna požarna bramba v Družmirju, pregled kronike od leta 1908 do 1940.« V: *100 let Prostovoljnega gasilskega društva Lokovica*, Šoštanj: Prostovoljno gasilsko društvo, 2008.
- »Smrt ugledne hotelirke.« V: *Jutro*, letnik 20, 1939, št. 127, str. 3.

- »Šoštanjska ljudska šola.« V: *Slovenski narod*, letnik 43, 1910, št. 314, str. 2.
- »Šoštanj.« V: *Straža*, letnik 7, 1915, št. 39, str. 4.
- »Šoštanj.« V: *Slovenski gospodar*, letnik 50, 1916, št. 19, str. 6.
- »Težka nesreča.« V: *Slovenski narod*, letnik 71, 1938, št. 80, str. 3.
- »Tonkino.« V: *Deutsche Zeitung*, letnik 57, 1932, št. 35, str. 3.
- »Ustanovni shod Šaleške podružnice Slov. pl. društva.« V: *Domovina*, letnik 14, 1904, št. 33, str. 193.

Elektronski viri

- »Prenova Kajuhovega doma.« Novica z dne 22. 2. 2023 o 3. redni seji Občinskega sveta Občine Šoštanj. Dostop: 8. 8. 2023. <https://www.sostanj.si/objava/734303>.
- »Iskalnik grobov.« Dostop: 17. 8. 2023. <https://iskalnik.kp-velenje.si/deceased/search>.

Ustni viri

- Danilo Čebul, roj. 1958, Šoštanjčan, intervju dne 22. 6. 2023 in 26. 10. 2023. Elektronska korespondenca z dne 15. 9. 2023.
- Jožica Kvas, roj. leta 1951 v Gornjem Gradu, zaposlena v gostinskem podjetju Kajuhov dom od 1970 do 1990, intervju dne 18. 9. 2023.
- Ivan (Janko) Matko, roj. 1950 v Celju, Šoštanjčan, preseljen v Topolšico in Florjan, intervju dne 24. 10. 2023.
- Milojka Plamberger, roj. 1946, Šoštanjčanka, rojena v Topolšici, od 1983 predsednica šoštanjskega turističnega društva, intervju dne 21. 9. 2023.
- Silva Brglez Skornšek, roj. Germ leta 1950, od leta 1966 do 1977 delala v kuhinji Kajuhovega doma, intervju dne 21. 9. 2023.

POVZETEK

KAJUHOV DOM

Markantna palača sredi Šoštanja je imela veliko vlog: na začetku 20. stoletja je bila trdnjava Slovencev v narodnostno ogroženem Šoštanju. Je rojstna hiša in dom pesnika Karla Destovnika - Kajuha. V 80. letih je stavba delovala kot središče vsega kulturnega dogajanja v Šoštanju. Danes je kulturni spomenik lokalnega pomena, ki čaka, da ponovno zažari v svoji veličini ... Palača sredi Mesta svetlobe, nekoč Hotel Avstrija, kasneje Hotel Jugoslavija, danes Kajuho dom, je v svoji stotridesetletni zgodovini zamenjala veliko imen, lastnikov, naslovov, zemljiškoknjižnih vložkov, podob, namembnosti, a vedno je imela na stežaj odprta vrata. Sem je v vseh obdobjih prihajala nepreštevna množica obiskovalcev. V prispevku je skiciran lastniškopravni status stavbe od izgradnje sredi devetdesetih let 19. stoletja do začetka devetdesetih let 20. stoletja, ko je bila stavba denacionalizirana. Prikazane so upodobitve stavbe v različnih obdobjih in zapisani nekateri spomini.